Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра приватного права

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ»**

«THE LEGAL REGIME OF DIGITAL THINGS»

Виконав: студент 2 року навчання
Спеціальності
081 Право

Стецик Валерій Васильович

Керівник
Музика Леся Анатоліївна
доктор юридичних наук, професор

Рецензент _____

Магістерська робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____
«____» _____20___р.

Київ-2025

Декларація
академічної доброчесності
студента НаУКМА

Я, Стецик Валерій Васильович, студент 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю «Право» факультету правничих наук НаУКМА підтверджую таке:

- написана мною магістерська робота на тему «Правовий режим цифрових речей» (The legal regime of digital things) відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених Положенням про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайомлений;
- надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- надаю згоду на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб;
- надаю згоду на архівування моєї роботи в депозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї і майбутніх робіт.

09.05.2025 р. **Стецик В.В.**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 4

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ 8

1.1. Стан правового регулювання цифрових речей в українській та іноземних юрисдикціях 8

1.2. Поняття та правова природа цифрових речей 16

1.3. Види цифрових речей та їх місце у системі об’єктів цивільних прав 25

РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ34

2.1. Особливості здійснення права власності на цифрові речі 34

2.2. Спадкування цифрових речей: сучасні виклики та перспективи розвитку 42

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ ЯК РІЗНОВИДУ ЦИФРОВОЇ РЕЧІ 52

3.1. Цивільно-правова характеристика договору про надання цифрового контенту . 52

3.2. Захист прав споживачів у правовідносинах щодо надання цифрового контенту 59

ВИСНОВКИ 68

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Директива (ЄС) № 2019/770 – Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services.

Закон № 2074-IX – Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 року № 2074-IX.

Закон № 3320-IX – Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об’єктів цивільних прав» від 10.08.2023 року № 3320-IX.

Закон № 3321-IX – Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10.08.2023 року № 3321-IX.

п. – пункт.

ст. – стаття.

ЦК України – Цивільний кодекс України.

ч. – частина.

MiCA – Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937.

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, що призвело до трансформації традиційних цивільно-правових відносин та появи нових об’єктів цивільних прав, зокрема, криптовалюти, криптокенів, цифрового контенту тощо. Технологічний прогрес сприяв широкому проникненню цифрових благ у повсякденне життя, проте, тривалий час відповідні правовідносини, об’єктами яких виступали цифрові речі, залишалися поза сферою належного нормативного регулювання. Законодавець здебільшого оминав їх увагою, що зумовило появу суттєвих прогалин у визначенні правового режиму цифрових речей і відповідно унеможливило ефективний захист прав учасників таких правовідносин.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об’єктів цивільних прав» від 10.08.2023 р. № 3320-IX [1] та Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10.08.2023 р. № 3321-IX [2] ознаменувало новий етап розвитку вітчизняного законодавства у сфері регулювання правового режиму цифрових речей. Згадані закони започаткували формування цілісного правового підходу до регулювання цифрових благ, що з одного боку, відповідає сучасним викликам цифрової економіки, а з іншого – сприяє гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу.

Наукове та практичне значення теми дослідження зумовлюється її спрямованістю на осмислення й формалізацію нового правового явища – цифрових речей у межах системи об’єктів цивільних прав. З наукового боку, дослідження сприяє розвитку теорії об’єктів цивільних прав, уточненню понять та ознак цифрових речей, а також визначенню їхнього місця у системі об’єктів цивільних прав. Практичне ж значення полягає у можливості застосування отриманих висновків для подальшого вдосконалення нормативно-правової бази та забезпечення єдності правозастосовної практики в Україні.

Наукову основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, які приділяли увагу окремим аспектам правового режиму цифрових

речей, а саме: Бабецька І.Я., Бацуца В.М., Булеца С.Б., Вовк М.З., Гулейков І.Ю., Еннан Р.Є., Зайцева-Калаур І.В., Ісаєв А.М., Калаур І.Р., Калітенко О.М., Кудь А.А., Ларченко О.М., Логойда В.М., Майданик Л.Р., Майданик Р.А., Метцгер А., Мічурін Є.О., Некіт К.Г., Палка П., Попова Н.Р., Саванець Л.М., Сліпченко С.О., Стахира Г.М., Тарасенко Л.Л., Терлецька М., Ткач О.О., Трофименко Д.С., Філатова-Білоус Н.Ю., Шелдон Д. та інші.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини, що виникають з приводу цифрових речей як об'єктів цивільних прав.

Предметом дослідження є цифрові речі як об'єкти цивільних прав та їх нормативно-правове регулювання.

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу нормативного регулювання правового режиму цифрових речей як об'єктів цивільних прав.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

1) проаналізувати загальний стан правового регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є цифрові речі, за законодавством України та окремих іноземних країн;

2) з'ясувати поняття «цифрових речей», дослідити доктринальні підходи розуміння цифрової речі як об'єкта цивільних прав, виокремити специфічні ознаки цифрової речі та встановити її правову природу;

3) визначити різновиди цифрових речей та їх місце у системі об'єктів цивільних прав;

4) дослідити питання можливого застосування особливого речового права (права віртуальної власності) до цифрових речей;

5) проаналізувати особливості здійснення права володіння, права користування та права розпорядження цифровою річчю;

6) визначити сучасні виклики та перспективи розвитку спадкування цифрових речей;

7) дослідити зарубіжний досвід регулювання спадкування цифрових благ;

8) здійснити цивільно-правову характеристику договору про надання цифрового контенту;

9) проаналізувати особливості здійснення захисту прав споживачів у правовідносинах з надання цифрового контенту.

Методологія дослідження полягала у використанні загальнонаукових методів та спеціально-наукових методів. Зокрема, застосовано *герменевтичний метод* при тлумаченні правових норм та з'ясуванні понятійно-категоріального апарату у правовідносинах, об'єктом яких є цифрові речі. *Діалектичний метод* застосовано для з'ясування поняття цифрової речі, віртуального активу, цифрового контенту. *Порівняльно-правовий метод* використано при зіставленні положень вітчизняного законодавства та нормативно-правових актів зарубіжних держав, що регулюють правовий режим цифрових речей, а також для порівняння наукових підходів та теорій. *Системно-структурний метод* застосовувався для дослідження цифрової речі як елементу системи об'єктів цивільних прав, в тому числі, при дослідженні різновидів цифрових речей та визначення їхнього місця серед інших благ. *Юридично-формальний метод* ліг в основу послідовного тлумачення цивілістичної доктрини та норм законодавства, а для формування висновків проведеного дослідження використано *метод аналізу та синтезу.*

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ

1.1. Стан правового регулювання цифрових речей в українській та іноземних юрисдикціях

Сучасне суспільство переживає етап стрімкої цифрової трансформації, що кардинально впливає на всі сфери людської діяльності. Цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, бізнесу, освіти, медицини та державного управління, відкривши нові можливості для їхнього розвитку. Водночас ці зміни супроводжуються новими правовими викликами, що потребують своєчасного й ефективного реагування з боку держави. Зокрема, розвиток цифрових технологій зумовив й появу нових нематеріальних благ – цифрових речей, що вимагають чіткого правового регулювання їхнього правового режиму та особливостей цивільного обігу.

Значний вплив цифрових технологій на цивільні правовідносини не міг залишитись непоміченим державними інституціями. Так, з метою удосконалення регулювання приватно-правових відносин, Кабінетом Міністрів України було створено робочу групу щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України [3]. У межах розробленої робочою групою Концепції оновлення Цивільного кодексу України, серед іншого, запропоновано розширити перелік об'єктів цивільних прав за рахунок: інформаційних ресурсів та продуктів, криптовалюти, штучного інтелекту, цифрового контенту, персональних даних тощо. Робоча група приділила особливу увагу саме цим об'єктам, зважаючи, що вони не були відомими законодавцю на момент створення Цивільного кодексу України [4] і швидко стали об'єктами цивільних правовідносин за останні роки [5, с. 10]. Напрацювання групи науковців в подальшому лягли в основу нових положень цивільного законодавства, що регулюють правовий режим цифрових речей та їх цивільний оборот.

Однак до того часу, у період з 2017 року і по 2020 рік у Верховній Раді України реєструвався принаймні один законопроєкт, предметом якого було регулювання цифрових благ. Переважно законопроєкти стосувалися криптоактивів, в тому числі криптовалюти, та оподаткування операцій пов'язаних з їх обігом. Зокрема, за цей

період у парламенті було зареєстровано наступні проєкти законів: «Про обіг криптовалюти в Україні» від 06.10.2017 р. № 7183 [6], «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні)» від 30.10.2017 р. № 7246 [7], «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» від 14.09.2018 р. № 9083 [8], «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» від 15.11.2019 р. № 2461 [9], «Про токенізовані активи та криптоактиви» від 05.11.2020 р. № 4328 [10] та інші. Жоден з перерахованих проєктів не був прийнятий законодавчим органом.

Поряд з цим, окремі аспекти регулювання цифрових благ відображено у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX прийнятому 06.12.2019 р. [11] (далі – Закон № 361-IX). Закон надає визначення поняттю «віртуального активу» та «постачальника послуг, пов’язаних з віртуальними активами», однак, з аналізу лише його назви можна дійти висновку, що його сфера регулювання не охоплює питання правової природи та майнового обороту цифрових благ, а спрямована на забезпечення фінмоніторингу та протидію відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

Першим нормативно-правовим актом, прийнятим з метою врегулювання правовідносин, що виникають у зв’язку з оборотом цифрових благ, став Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX [12] (досі не набрав чинності). Положення згаданого закону регламентують особливості правового режиму віртуальних активів, визначають правовий статус учасників ринку віртуальних активів та закріплюють повноваження державних інституцій при здійсненні державного нагляду і контролю за ринком віртуальних активів.

Звертаємо увагу, що в Законі № 2074-IX законодавець запропонував відмінне визначення поняття «віртуального активу» від того, що міститься у Законі № 361-IX. Відповідно до нового підходу, віртуальний актив розглядається як нематеріальне

благо, що є об’єктом цивільних прав, має вартість і представлене у вигляді сукупності даних в електронній формі.

Слід зауважити, що визначення віртуального активу, запропоноване в Законі № 2074-IX, довго не узгоджувалося з нормами ЦК України. Зокрема, запропонована дефініція віртуального активу розширювала перелік об’єктів цивільних прав, проте, відповідні зміни до статті 177 ЦК України не вносились, що суперечило припису ч. 2 ст. 4 ЦК України (якщо суб’єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж цей Кодекс, він зобов’язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України). Виявлена неузгодженість була усунута згодом шляхом ухвалення Закону № 3320-IX і розширенням кола об’єктів цивільних прав.

Попередній законодавчий досвід і напрацювання науковців позитивно вплинули на подальший розвиток правового регулювання цифрових речей. 17 грудня 2021 року у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об’єктів цивільних прав» № 6447 [13]. У межах передбачених змін пропонувалось виділення цифрових речей у окрему категорію об’єктів цивільних прав з визначенням їхньої природної сутності як предметів цифрового середовища, що перебувають в обороті лише у цифровій формі та щодо яких можуть виникати цивільні права та обов’язки. Ініціатори законопроєкту включили до цифрових речей: віртуальні активи, цифровий контент, онлайнові облікові записи, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі [14].

Після доопрацювань законопроєкт став основою для ухвалення Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об’єктів цивільних прав» від 10.08.2023 р. № 3320-IX. Цим законом внесено зміни до ч. 1 ст. 177 ЦК України, зокрема, доповнено систему об’єктів цивільних прав цифровою річчю, а також визначено орієнтовний перелік благ, що підпадають під цю категорію. Окрім того, у статті 179-1 ЦК України закріплено легальне визначення цифрової речі. Додатково, Законом № 3320-IX доповнено ст. 177 ЦК України новою частиною, яка встановлює, що об’єкти цивільних прав можуть існувати як у

матеріальному світі, так і в цифровому середовищі, що визначає їхню форму, а також особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них.

Суспільну значимість Закону № 3320-IX важко переоцінити і як влучно підкреслили Калаур І.Р. та Зайцева-Калаур І.В.:

> він не тільки розширив коло об'єктів цивільних прав, доповнивши його благами, що створюються та існують виключно у цифровому середовищі та мають майнову цінність, а й визначив базові правові постулати здійснення і захисту цивільних прав на ці об'єкти, ставши нормативним імпульсом розвитку цивільного законодавства, яке регулюватиме їх майновий оборот [15, с. 10].

Одночасно з ухваленням Закону № 3320-IX парламент прийняв у другому читанні та в цілому Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» № 3321-IX від 10.08.2023 року (02.03.2024 р. набрав чинності). Закон № 3321-IX визначає правові засади надання цифрового контенту як різновиду цифрової речі та особливості надання цифрових послуг. З пояснювальної записки випливає, що під час розробки закону за основу була взята Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2019/770 від 20 травня 2019 року про певні аспекти, що стосуються контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг [16; 17].

Отже, 10 серпня 2023 року було ухвалено два ключові законодавчі акти, які заклали фундамент для правового регулювання цифрових речей в Україні. Перший із них – Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» № 3320-IX, який закріпив цифрові речі як окрему категорію об'єктів цивільних прав, встановив загальні засади їх цивільного обороту та визначив особливості правового режиму таких об'єктів. Другий – Закон України «Про цифровий контент і цифрові послуги» № 3321-IX, що конкретизував правовий режим цифрового контенту як різновиду цифрової речі, визначивши його особливості та умови обігу. Положення зазначених законів слід розглядати як нормативне підґрунтя для подальшого розвитку цивільно-правового регулювання цифрових речей та їх окремих різновидів.

Для всебічного аналізу стану правового регулювання цифрових речей важливо звернутися також до зарубіжного досвіду. Варто зазначити, що правове регулювання цифрових речей закордоном, або як їх прийнятно називати «цифрові

активи» (digital assets), в переважній своїй більшості охоплює лише певний різновид цифрових речей, наприклад, лише криптоактиви або цифровий контент, або акаунти у соціальних мережах тощо. Межі положень українського законодавства найбільш широко визначають сферу регулювання цифрових речей, що дозволяє забезпечувати нормативну гнучкість.

В той же час, цікавим видається досвід Республіки Молдова. Зокрема, у 2018 році в результаті рекодифікації цивільного законодавства, Цивільний кодекс Молдови був оновлений і в ньому вперше з'явилось поняття «цифрова річ». За Цивільним кодексом Молдови під цифровими речами необхідно розуміти: цифровий контент, адреси електронної пошти та інші облікові записи, на які особа має певні права [18, с. 113].

Таким чином, законодавчий підхід Республіки Молдова до визначення правового статусу цифрових речей концептуально є подібним до того, що наразі відображений у цивільному праві України, однак, його практичне застосування у Молдові вже налічує семирічний досвід порівняно зі скромним майже дворічним досвідом України. Це дозволяє зробити висновок, що Молдова стала однією з перших країн європейського регіону, яка інтегрувала цифрові об'єкти у систему цивільного права.

Попри це, як зауважує Майданик Р.А., практика різних держав сформувала два основні підходи до правового регулювання цифрових речей: цілісний та об'єктно-орієнтований. Професор зазначає, що:

> Цілісний підхід передбачає презумпцію єдиного правового режиму для різних видів цифрових речей як майна. Цифрові речі (у т. ч. віртуальні активи і цифровий контент) визнаються: а) видом речей (Молдова); б) презюмуються юридичним еквівалентом речей (Україна); в) видом майнових прав (Сербія).
> Об'єктно-орієнтований підхід ґрунтується на ідеї окремих правових режимів для різних видів цифрових речей як майна, зокрема: а) криптоактиви як рухоме майно для забезпечених криптоактивів (Німеччина); б) рухоме або нерухоме майно для будь-яких видів криптоактивів (Мальта); в) інші віртуальні активи (цифрові файли, доменні імена, вуглецеві кредити або дозволи емісії Європейських вуглецевих кредитів) визнаються майновими правами; г) цифрові товаророзпорядчі документи (складські розписки, коносаменти) та внутрішньоігрове майно визнаються як майнові права або не визнаються як самостійний об'єкт цивільних прав залежно від права відповідної юрисдикції [19, с. 25-26].

Для українського законодавця важливим також є досвід регулювання правового режиму цифрових речей за законодавством Європейського Союзу, адже його нормативні акти служать орієнтиром для гармонізації українського законодавства у цій галузі. Зокрема, вже згадувана Директива (ЄС) № 2019/770 встановлює уніфіковані правила для регулювання постачання цифрового контенту та цифрових послуг у державах-членах ЄС, що сприяє створенню єдиного цифрового ринку та забезпеченню високих стандартів захисту прав споживачів.

У контексті правового регулювання віртуальних активів, які є різновидом цифрових речей, особливу увагу слід приділити Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2023/1114 від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів більш відомому як Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA) [20]. Цей нормативний акт став першим комплексним законодавчим інструментом ЄС, який встановлює єдині правила для випуску та обігу криптоактивів, нагляд та контроль за емітентами криптоактивів та постачальниками послуг пов’язаних із криптоактивами.

Основною метою MiCA є забезпечення правової визначеності у сфері криптоактивів, яка раніше перебувала поза предметом регулюванням як такого. Положення MiCA встановлюють комплексні вимоги щодо прозорості та розкриття інформації під час випуску, публічного розміщення та допуску криптоактивів до обігу. Крім того, MiCA визначає порядок здійснення нагляду за емітентами криптоактивів, а також за постачальниками послуг, пов’язаних з криптоактивами. Особлива увага приділяється організаційним вимогам до таких суб’єктів, захисту прав власників криптоактивів, а також впровадженню заходів для запобігання зловживанню на ринку, інсайдерським правопорушенням і неправомірному розголошенню інформації [21].

Щодо регулювання питання цифрових активів у англо-американській системі права, то тут найбільш показовим є приклад Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. У цій країні спостерігається високий рівень нормативно-правового забезпечення цифрових активів. Зокрема, положеннями законодавства передбачено особливості обігу криптоактивів та надано визначення

терміну «криптоактив» (cryptoasset), що охоплює криптографічно захищене цифрове уособлення вартості або договірних прав із застосуванням технологій розподілених реєстрів; та врегульовано діяльність суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з криптоактивами [22].

Водночас, найбільше заслуговує на увагу в контексті дослідження правового статусу цифрових активів та їхнього місця у системі загального права Великої Британії, фінальний звіт Правової Комісії (the Law Commission for England and Wales) щодо цифрових активів, опублікований у червні 2023 року (Digital Assets: Final Report) [23]. Незважаючи на його рекомендаційний характер, звіт мав значний вплив на подальший розвиток загального права у Великій Британії, оскільки, був направлений до розгляду Палати громад – нижньої палати Парламенту [24].

Детальний аналіз розвитку і трансформації цифрових благ дозволив Правовій Комісії дійти до висновку про необхідність виокремити цифрові активи в окрему категорію об'єктів власності, що відрізняється як від речей у володінні (a thing in possession), так і від речей у дії (a thing in action) [25, с. 7]. На основі даного дослідження 11.09.2024 р. у Палаті Лордів був представлений відповідний законопроєкт (Property (Digital Assets Etc.) Bill) [26]. Положення законопроєкту передбачають, що цифрова (електронна) річ не може не бути об'єктом права особистої власності лише через те, що вона не є ані річчю у володінні, ні річчю в дії [27].

Таким чином, представлений інноваційний підхід у регулюванні питання цифрових речей розглядає останні як особливий вид майна, що не охоплюється ні матеріальними речами, ні зобов'язальними правами. Тенденції розвитку англійського права свідчать про поступове виділення цифрових речей в окрему категорію об'єктів власності, щодо яких суб'єкти цивільного права можуть вступати у приватноправові відносини. На відміну від українського законодавця, британський парламент не наводить конкретний перелік об'єктів, які автоматично потрапляють до категорії цифрових речей. Замість цього, питання кваліфікації та оцінки цифрових благ на відповідність зазначеному положенню покладаються на суди [26].

Водночас, Правова Комісія Об'єднаного Королівства вважає, що для визнання об'єкта цифровою річчю він повинен відповідати трьом критеріям:

1) складатися з даних, представлених на електронному носії, у тому числі у формі комп'ютерного коду, електронних, цифрових або аналогових сигналів;

2) існувати незалежно від осіб і правової системи; та

3) бути виключним (ексклюзивним): використання або споживання цифрового активу однією особою обов'язково виключає використання або споживання його іншою [24].

У іншій країні англо-американської правової сім'ї (США) правове регулювання цифрових активів має децентралізований і фрагментарний характер, оскільки питання цифрових благ врегульовується як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів. Водночас, на рівні федерального законодавства США нормативна регламентація зачіпає лише окремі правові аспекти регулювання цифрових активів. Наприклад, Revised Uniform Fiduciary Access To Digital Assets Act вперше окреслив дефініцію цифрового активу і встановив особливості його спадкування [28, с. 72]. Якщо ж розглянути досвід окремих штатів, то високий рівень розвитку законодавчої бази у сфері регулювання цифрових активів демонструє штат Вайомінг. Починаючи з 2016 року, штат прийняв понад 30 законів, що регулюють різні правові аспекти пов'язані з цифровими активами [29].

Незважаючи на відсутність єдиного підходу до регулювання цифрових активів, окремі аспекти їх нормативного регулювання можуть підпадати під юрисдикцію різних федеральних органів США. До таких урядових структур відносяться: Комісія з цінних паперів і бірж (SEC), яка наглядає за криптоактивами, що мають ознаки цінних паперів; Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTC), яка здійснює нагляд за цифровими активами, що класифікуються як ф'ючерсні контракти; Служба внутрішніх доходів (IRS), що опікується оподаткуванням операцій із цифровими активами; та інші [30, с. 343-344].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що не існує уніфікованого підходу щодо нормативного регулювання цифрових речей як об'єктів цивільних прав. Попри це, українське законодавство у даній сфері розвивається дуже

динамічно і навіть випереджає у цьому контексті нормативний розвиток деяких провідних країн Європи (наприклад, Великої Британії). На рівні з цим, українська нормативно-правова база перебуває лише на етапі її становлення, а подальший її розвиток залежить, зокрема, від євроінтеграційних процесів та правозастосовної практики.

1.2. Поняття та правова природа цифрових речей

Дослідження будь-якого правового явища слід починати із з'ясування його понятійно-категоріального апарату. Доповнення Глави 13 ЦК України статтею 179-1, якою закріплено легітимне визначення поняття «цифрова річ», внесло суттєву ясність у розуміння цього правового феномену. Одночасно, визначена у ст. 179-1 ЦК України дефініція суттєво відрізняється від тієї, що була запропонована у первинній редакції законопроєкту «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав» від 20.12.2021 р. № 6447.

Так, у законопроєкті цифровими речами пропонувалося вважати предмети цифрового середовища, які перебувають в обороті лише у цифровій формі та щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки. Проте таке тлумачення, щонайменше, не узгоджується з правилами формальної логіки. Зокрема, розкриття поняття «цифрова річ» через категорію «предмет», яка відповідно до академічного тлумачного словника означає «будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття» [31], фактично унеможливлює існування цифрової речі у нематеріальному (цифровому) середовищі.

Більше того, запропонована дефініція акцентувала увагу лише на формі нового об'єкта цивільних прав, не розкриваючи його правову природу. Для порівняння, інший об'єкт цивільних прав – цінні папери, можуть існувати в електронній (електронні цінні папери) та паперовій (паперові цінні папери) формах (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [32]), що не свідчить про різну правову природу цих об'єктів, а лише відображає різноманітність їхніх форм існування. Таким чином, незалежно від того, чи набуває цінний папір

матеріальної, чи цифрової форми, його основна сутність залишається незмінною. Він продовжує функціонувати як фінансовий інструмент, що засвідчує виникнення та існування певного майнового права [15, с. 12].

У фінальній редакції Верховна Рада України прийняла інше визначення терміну «цифрова річ», яке закріплено в ч. 1 ст. 179-1 Цивільного кодексу України. Згідно з приписом ЦК України цифровою річчю визнається благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. При цьому, у абз. 2 ч. 1 цієї ж статті наведено невичерпний перелік благ, які складають обсяг нововведеного об'єкта цивільних прав, а саме: віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої даної статті.

Офіційна дефініція зазначена у кодифікованому акті привернула увагу наукової спільноти, оскільки, визначення прийняте законодавцем не в повній мірі узгоджується вже з усталеними категоріями цивільного права. Особливо суперечливим видається включення положень про цифрові речі (стаття 179-1 ЦК України) до Глави 13 «Речі. Майно» ЦК України. Згідно з статтею 179 ЦК України визначає «річ» визначається як предмет матеріального світу, тобто, об'єкт, що має фізичну субстанцію. Натомість «цифрова річ» – це благо, що існує виключно у цифровому середовищі. Виникає тоді питання: яким чином співвідносяться терміни «річ» і «цифрова річ»? Питання, на яке повинна бути б ствердна відповідь – співвідносяться як родове та видове поняття відповідно. Цифрова річ повинна включати в себе всі ті ознаки, які має річ і додатково розкривати таку ознаку як «цифрова». Однак аналіз законодавчих термінів, розміщених у главі 13 ЦК України, виключає логічне пояснення співвідношення понять. Ці об'єкти існують у взаємовиключних середовищах, а відтак цифрова річ не охоплює повністю ознак речі. З цього випливає, що законодавець відніс нематеріальне благо у главу про матеріальні блага.

Внаслідок вищезазначених обставин серед науковців поширена думка, що для уніфікації правозастосовної практики та усунення перешкод у розвитку сучасних форм майнових відносин необхідно впровадити поділ речей на матеріальні та нематеріальні, зокрема, й цифрові речі [33, с. 85]. Так, з метою усунення недоліків

законодавчої техніки, Мічурін Є.О. пропонує змінити ст. 179 ЦК України, а саме поняття «річ» на «матеріальна річ», враховуючи смислове навантаження ст. 177 ЦК України, за змістом якої об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі [34, с. 101]. Насправді, така пропозиція видається доцільною, оскільки сприяє усуненню логічних неузгодженостей у регулюванні системи об'єктів цивільних правовідносин. Запровадження поняття «матеріальна річ» дозволить чітко розмежувати традиційні матеріальні об'єкти від цифрових благ, забезпечуючи однозначність та зрозумілість цивільно-правових норм.

Також науковець вважає, що існує проблема у самій дефініції нового об'єкта цивільних прав. Зокрема, деякі об'єкти можу мати подвійну природу – існувати як у цифровому, так і у матеріальному світі. Цей аргумент підтверджується положенням частини 2 статті 177 ЦК України, згідно з якою об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному та/або цифровому середовищі. Наприклад, твори як об'єкти авторського права можуть існувати у двох середовищах (формах): паперова книга існує у матеріальному світі, а електронна книга – у цифровому світі. Таким чином, науковець пропонує виключити з ч. 1 ст. 179-1 ЦК України слово «виключно» і викласти дефініцію в наступній редакції: «Цифровою річчю є благо, що створюється та існує у цифровому середовищі та має майнову цінність» [34, с. 101].

Окрім легітимної дефініції нового об'єкта цивільних прав, науковці-цивілісти також намагались з'ясувати поняття об'єкта цивільних правовідносин, що існує в цифровому (віртуальному) середовищі.

Мічурін Є.О. запропонував широке поняття – «об'єкт цифрових технологій», позначаючи ним інтернет-сайт, криптовалюту, об'єкт комп'ютерних ігор. Розуміння об'єктів віртуального світу науковець пов'язує з цифровими технологіями, що обумовили їх виникнення, а відтак звідси повинна й походити їхня назва [35, с. 24].

Некіт К.Г. оперує поняттям «цифрові речі», але визначає їх через цифрові дані, що за формою об'єктивації є інформацією, а за змістом системою символів, цінність яких визначена попитом на них [36, с. 41].

На нашу думку, найбільш повне визначення «цифрової речі» надано у праці Майданика Р.А., Майданик Н.І. та Попової Н.Р., згідно якого цифрова річ це:

> предмет цифрового середовища, який існує та перебуває в обороті лише у цифровій формі за правилами про матеріальну річ, якщо інше не передбачено законом або не випливає із його сутності, та щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки лише шляхом внесення (зміни) записів до інформаційної системи на основі розподіленого реєстру, а також в інші інформаційні системи [33, с. 85].

Особливість цього підходу полягає в тому, що цивільні права та обов'язки щодо цифрової речі виникають лише шляхом внесення або зміни записів у інформаційні системи, зокрема, в системах, заснованих на технології розподіленого реєстру[1], зокрема, технології блокчейну[2] (але не виключно). Таким чином, акцент робиться на технічному аспекті, що відображає порядок обігу об'єктів цивільних прав між суб'єктами правовідносин. Водночас, визначення підкреслює, що цифрова річ має свою специфіку – вона існує у цифровому середовищі, а її правовий режим регулюється за принципами, що застосовуються до матеріальних речей, за винятком випадків, коли закон передбачає інший підхід або інше випливає з самої сутності цифрового блага. Це створює гнучкий нормативний механізм, необхідний для адаптації правового регулювання до нових об'єктів цивільних прав.

Слід відзначити, що використання категорії «цифрова річ» для позначення цифрових нематеріальних благ не є єдиною доктринальною позицією. Вважаємо за необхідне розглянути альтернативну точку зору науковців щодо визначення поняття «цифрової речі», а саме доцільність використання цієї термінологічної конструкції в цивільному законодавстві. Частина наукової спільноти стверджує, що для позначення віртуального об'єкта, який являє собою цінність, більш обґрунтованим є застосування терміну «цифровий актив». До того ж, така термінологічна конструкція узгоджується із зарубіжним підходом застосування поняття «digital assets» до відповідних об'єктів [38, с. 153].

---

[1]«Технологія розподіленого реєстру (DLT) – це підхід до запису і поширення даних серед багатьох реєстрів даних, кожен з яких містить аналогічні записи і колективно підтримується і контролюється розподіленою мережею комп'ютерних серверів, які називають вузлами (nodes)», – Кричевська Т.О. [37, с. 3].

[2]«Блокчейн – це особливий тип ТРР, що використовує криптографічні і алгоритмічні методи створення і перевірки постійно зростаючих даних, без можливості їхнього зменшення, що набуває форми ланцюга так званих «блоків трансакцій, – Кричевська Т.О. [37, с. 4].

Кудь А.А. пропонує визначення цифрового активу на основі етимологічного аналізу, за яким цифровий актив слід розуміти як цінність, виражену в цифровій формі [39, с. 31]. Досліджуючи ж економіко-правові аспекти поняття, науковець приходить до висновку, що «цифровий актив – це інформаційний ресурс, похідний від права на цінність, який обертається в розподіленому реєстрі (DLT) у вигляді унікального ідентифікатора» [39, с. 34].

Бацуца В.М. пропонує більш широке тлумачення поняття «цифрового активу», зазначаючи, що:

> це новітні об'єкти майнових цивільних прав, представлені сукупністю даних у електронній формі та поширювані за допомогою розподіленого реєстру або іншим способом, наділені власною цінністю, яка не прив'язана до реальних (фіатних) коштів або активів [40, с. 34].

Таким чином його концепція не обмежується лише на цифрових активах, що функціонують за принципом розподіленого реєстру. Він розглядає цифровий актив як більш універсальне явище, що може включати й інші види цифрових благ, незалежно від того, чи базуються вони на технології подібній блокчейну.

Яксун В.С. пропонує орієнтовний перелік цифрових активів з поділом на дві основні групи. Першу групу складають віртуальні товари – нематеріальні об'єкти, які купуються користувачами соціальних мереж та онлайнових ігор, а до другої групи входять криптоактиви (криптовалюти, віртуальні токени (NFT) та цифрові валюти центральних банків (CBDC)), побудовані на базі технології блокчейн [41].

Міжнародний інститут з уніфікації приватного права (далі – УНІДРУА), даючи власну дефініцію поняття «цифрового активу» (digital asset), виходить з того, що це електронний запис, який може бути об'єктом контролю [42, с. 11].

Отже, сучасні наукові дослідження свідчать про конкуренцію у підходах щодо визначення понять «цифровий актив» та «цифрова річ», які за своєю суттю описують один і той самий об'єкт цивільних прав. На нашу думку, законодавець усвідомлено обрав термін «цифрова річ», аби закріпити правовий режим нового об'єкта за допомогою усталених норм регулювання матеріальних речей. На підтвердження даного аргументу наводимо норму частини 2 статті 179-1 Цивільного кодексу України, згідно з яким до цифрових речей застосовуються положення цього

Кодексу про речі, якщо інше не встановлено законом чи не випливає із самої сутності цифрової речі. Таким чином, використання поняття «річ», а не «актив», дозволяє застосувати засади цивільно-правового регулювання, що стосуються матеріальних об'єктів і адаптувати їх до специфіки цифрового середовища.

Після детального аналізу понятійно-категоріального апарату феномену цифрової речі, вважаємо за доцільне перейти до вивчення її ознак та правової природи. Законодавче тлумачення нового об'єкта цивільних прав та сформована правова доктрина дозволяють виокремити характерні ознаки цифрової речі і визначити її сутність як нового об'єкта цивільних прав.

Наукова спільнота звертає увагу на загальні ознаки цифрової речі, притаманні всім речам незалежно від середовища існування. Зокрема: «цифрова річ є приналежністю особи та перебуває в її правовому пануванні, має економічну цінність (співпадає з майновою цінністю) і слугує для використання настільки, наскільки вона є частиною майна і з урахуванням особливостей пов'язаних з її нематеріальною природою» [33, с. 85].

Враховуючи законодавчу дефініцію, цифрова річ – це насамперед благо. Визначення об'єкта цивільних прав через концепцію «об'єкт-благо» закріплене у частині 1 статті 177 ЦК України, відповідно до якої запропоновано відкритий перелік об'єктів цивільних прав. Використання в кінці переліку конструкції «інших матеріальних та нематеріальних благ» дозволяє зробити висновок, що всі об'єкти цивільних прав є благами [43, с. 128]. Проте, законодавець не дає нам визначення терміну «благо».

Концепт блага розроблено австрійським економістом Карлом Менгером у своїй праці «Основи політичної економії». За Менгером, предмет може вважатися благом, якщо виконуються чотири умови: 1) існує певна людська потреба; 2) предмет володіє властивостями, здатними задовольнити цю потребу; 3) людина усвідомлює ці властивості; та 4) існує можливість розпоряджатись предметом у такій мірі, що потреба буде задоволена [44, с. 75].

Таким чином, «благо – це все те, що завдяки своїм властивостям спроможне задовольняти потреби та є доступним для обладнання» [45, с. 106], – переважно так

його визначають вітчизняні цивілісти. Тобто, спільною ознакою для всіх об'єктів цивільного права є здатність задовольняти потреби суб'єктів цивільних правовідносин. Також наукова спільнота сформувала слушну думку, що об'єктом цивільних прав може бути лише благо, що пов'язане з правовою нормою, тобто підпадає під сферу регулювання національного права [46, с. 18].

Наступною ознакою цифрової речі є її середовище існування – цифрове. Відповідно до частини 2 статті 177 ЦК України об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному та/або цифровому середовищі. Згідно з п. 10 ч. 1 ст. 2 Закону України № 3321-IX цифровим середовищем є апаратне, програмне забезпечення чи мережеве підключення, що використовується з метою отримання доступу до цифрового контенту та/або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем.

Тарасенко Л.Л. відзначає, що термін «цифрове середовище» найчастіше використовується Всесвітньою організацією інтелектуальної власності у міжнародних угодах як узагальнюючий термін для позначення широкого спектру комп'ютерних мереж, де можуть реалізовуватись майнові права суб'єктів авторського та суміжного права, зокрема, право на відтворення чи розповсюдження творів [47, с. 104]. При цьому, науковець зазначає, що:

> Цифрове середовище – це ширше поняття, ніж мережа Інтернет та Інтернет-сайт. Цифрове середовище включає у себе як веб-сайти (і веб-сторінки як складові веб-сайтів), так і електронні документи, файли, в тому числі оцифровані об'єкти інтелектуальної власності, які використовуються на відповідних пристроях, що не передбачають паперової форми документообігу (комп'ютери, ноутбуки, планшети, телефони, інші види так званих «гаджетів») [47, с. 104].

У цьому контексті цифрові речі можуть знаходитися як у розподільній інформаційній системі, наприклад, у блокчейні, так і поза нею – на серверах, персональних комп'ютерах чи смартфонах, які можуть мати або не мати доступ до Інтернету [48, с. 69]. Таким чином, їхнє існування, отримання доступу та використання можливе лише завдяки спеціальному програмному забезпеченню та технічному обладнанню, що забезпечує відповідний доступ до цифрового середовища.

Середовище існування блага у матеріальному чи цифровому світі стало критерієм поділу об’єктів цивільних прав у статті 177 ЦК України на матеріальні і нематеріальні. З огляду на це, нематеріальність цифрової речі визначає її специфічну форму – унікальний набір інформації, який дозволяє індивідуалізувати об’єкт у цифровому середовищі та виокремити його серед інших об’єктів цивільних прав [49, с. 173].

Наступною ознакою, якою наділена цифрова річ є її майнова (економічна) цінність. Як відомо, предметом регулювання цивільного права є цивільні правовідносини: особисті немайнові та майнові. Об’єктом майнових правовідносин виступає майнове благо. При цьому, в основі поділу об’єктів на майнові та немайнові блага покладено здатність об’єктів оцінюватися у грошах [50, с. 144]. Отже, майнова цінність як ознака цифрової речі означає, що вона має вартість, яка може бути виражена у грошовому еквіваленті. При цьому, майнова цінність цифрових речей пов’язана з економічними показниками попиту та пропозиції їх на ринку [51, с. 176]. Водночас не всі блага, що існують у цифровому середовищі можуть мати грошовий еквівалент, а відтак на них не поширюватиметься правовий режим цифрової речі. Наприклад, електронний цифровий підпис фізичної особи не має майнової цінності (грошового еквіваленту), хоча існує у цифровому середовищі.

Майнова цінність цифрових речей тісно переплітається з властивістю речей бути об’єктом цивільного обороту (оборотоздатністю), що встановлено статтею 178 ЦК України. Цивільний оборот – це дії учасників цивільних відносин спрямовані на зміну носія суб’єктивного права на об’єкт цивільних прав та обов’язків. Тобто, це процес, рух, певні дії, за результатами яких благо переходить від одного суб’єкта правовідносин до іншого [52, с. 191-192].

Аналіз частини 1 статті 178 ЦК України дозволяє встановити, що всі об’єкти цивільних прав поділяються на: ті, що можуть вільно обертатись, об’єкти обмежено оборотоздатні, об’єкти вилучені з цивільного обороту та ті, що не можуть бути об’єктом цивільного обороту через невід’ємність від особи. Враховуючи, що цифрова річ наділена майновою цінністю приналежність її до останньої групи

виключається. Хоча Мічурін Є.О. виділяє віртуальні блага, що нерозривно пов'язані з особою, до прикладу інтернет-репутація чи цифровий підпис [48, с. 71].

ЦК України закріплює презумпцію вільної оборотоздатності об'єкта цивільних прав. Отже, можемо припустити, що цифрова річ може вільно обертатись, якщо інше не встановлено законом.

Перелік об'єктів з обмеженою оборотоздатністю та вилучених з обігу встановлений постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. № 2471-XII [53]. Враховуючи поширення положень законодавства про речі та проаналізувавши вичерпний перелік видів майна, що вилучене з обороту, можна дійти висновку, що цифрові речі також можуть бути виключені з цивільного обороту. Наприклад, до об'єктів, що вилучені з цивільного обороту віднесено спеціальну військову техніку. Сьогодні невід'ємною частини такого майна, є відповідне програмне забезпечення, що дозволяє керувати та приводити в дію військову техніку і одночасно може існувати окремо від неї як комп'ютерна програма. Відтак, можна припустити, що обіг таких об'єктів заборонений в силу приналежності їх до майна, що вилучене з обороту.

Окрім ознак визначених законодавцем, у цивілістичній доктрині виокремлено додаткові характеристики цифрових речей. Зокрема, виключність цифрової речі означає, що контроль над нею в певний момент часу може здійснювати лише одна особа, не враховуючи при цьому провайдерів та операторів платформ, на яких розміщено цей об'єкт. Хоча й останні можуть виконувати функцію контролю, їхня діяльність обумовлена виключно технічною метою, а не прагненням задовольнити власні потреби. Іншою важливою ознакою є обмежена можливість або неможливість копіювання цифрової речі. Припускається, що така річ існує в єдиному екземплярі з унікальними характеристиками, а її неможливість копіювання визначається специфікою цифрових технологій [36, с. 42].

Отже, цифрова річ – це нематеріальне благо, яке існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність, що зумовлена наявністю попиту і пропозиції. Правова природа цифрової речі обумовлена середовищем її існування. Основні ознаки цифрової речі логічно випливають з її визначення, однак, наявність різних

доктринальних підходів свідчить про широкий спектр особливих характеристик, які відрізняють дане благо з-поміж інших об’єктів цивільних прав.

1.3. Види цифрових речей та їх місце у системі об’єктів цивільних прав

До цифрових речей законодавець відніс віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовується положення ч. 1 ст. 179-1 ЦК України. Перелік цифрових речей залишено відкритим, що видається обґрунтованим у зв’язку з динамічним розвитком інформаційного суспільства та можливістю появи нових об’єктів у цифровому середовищі. Такий підхід забезпечує адаптивність нормативного регулювання до сучасних тенденцій і дозволяє своєчасно реагувати на майбутні потреби та виклики.

У цьому контексті важливо перейти до аналізу віртуальних активів як окремої категорії цифрових речей. Нормативне визначення віртуальних активів, закріплене у Законі № 2074-IX і означає нематеріальне благо, що є об’єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. За законом здійснено класифікацію віртуальних активів на забезпечені і незабезпечені. Забезпечений віртуальний актив посвідчує майнові права, зокрема, права вимоги на інші об’єкти цивільних прав, а незабезпечений, відповідно, не посвідчує жодних прав.

Проблема правового регулювання віртуальних активів полягає в тому, що профільний Закон № 2074-IX, який має регулювати обіг віртуальних активів, був прийнятий 17 лютого 2022 року, але досі не набрав чинності. Це обумовлено необхідністю внесення відповідних змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. Станом на сьогодні на розгляді Верховної Ради перебувають два законопроєкти, що стосуються внесення змін до податкового законодавства у сфері обігу віртуальних активів: основний законопроєкт № 10225 від 07.11.2023 року, підготовлений Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, та альтернативний законопроєкт № 10225-1 від 17.11.2023 року, розроблений Міністерством цифрової трансформації. Обидва законопроєкти, окрім змін до Податкового кодексу України, пропонують суттєві зміни до положень Закону № 2074-IX [54]. На нашу думку, потенційні масштабні

зміни до Закону № 2074-IX обумовлені, по-перше, впровадженням нових норм цивільного законодавства (зокрема, положення про цифрові речі та включення до їх переліку віртуальних активів), а, по-друге, набранням чинності регламенту MiCA та євроінтеграційними зобов'язаннями України щодо гармонізації внутрішнього законодавства із законодавством ЄС.

Зокрема, MiCA не оперує поняттями «забезпечені/незабезпечені» віртуальні активи, натомість регламентом пропонується поділ віртуальних активів (криптоактивів) на три види:

1. Токени електронних грошей (Electronic money tokens або EMTs) – це вид криптоактивів зі стабільною вартістю, прив'язаний до однієї з офіційних валют (долар США, євро тощо), який виконує функцію платіжного засобу і спрямований на заміну електронних грошей.

2. Токени прив'язані до активів (Asset referenced tokens або ARTs) – це токени, які за своєю правовою сутністю схожі до токенів електронних грошей, однак, прив'язані такі криптоактиви до іншої вартості чи права, або їх поєднання, включаючи одну чи кілька офіційних валют.

3. Утилітарні токени (Utility tokens) – це криптоактиви, які забезпечують доступ до додатків та послуг, що надаються емітентом криптоактиву [55].

Варто зазначити, що під сферу застосування MiCA не підпадає такий вид криптоактивів як невзаємозамінні токени (non-fungible tokens або NFTs). Невзаємозамінні токени являють собою унікальні криптоактиви, створені на основі технології блокчейн, що підтверджують право власності на цифрові об'єкти. Кожен NFT містить унікальні метадані, які встановлюють зв'язок з певним файлом, розміщеним у будь-якій частині Інтернету, та виконують функцію цифрового сертифіката права власності [56].

На думку Майданика Р.А. MiCA все ж може застосовуватися до NFTs, у випадках коли токени емітовані як серія чи колекція, що робить їх із більшою імовірністю визначеними родовими ознаками [19 с. 34]. Однак ми не можемо повністю погодитись з цією точкою зору. Незважаючи на запропонований підхід, згідно з яким певна кількість NFTs може бути випущена у рамках однієї серії чи

колекції, кожен окремий токен залишається унікальним за своєю сутністю. Унікальність NFT полягає в тому, що навіть у межах однієї колекції неможливо замінити один токен іншим, оскільки кожен з них має індивідуально визначені метадані та характеристики. Наприклад, NFT-колекція CryptoPunks налічує 10 000 персонажів, де кожен відрізняється унікальним набором атрибутів і рис [57]. Таким чином, незалежно від формату випуску, невзаємозамінність NFTs є ключовою ознакою, що унеможливлює застосування положень MiCA до цього різновиду криптоактивів, однак, такі токени за своєю природою підпадають під регулювання цивільного законодавства України.

Іншим різновидом цифрової речі, закріпленим ЦК України, є цифровий контент. Питання правової природи та обігу цифрового контенту регламентується Законом України «Про цифровий контент та цифрові послуги». Відповідно до легітимного визначення, запропонованого законодавцем, цифровий контент – це дані, які створюються і надаються в цифровій формі. Аналогічне розуміння правової суті даного виду цифрової речі закріплено у Директиві (ЄС) № 2019/770. До цифрового контенту належать, зокрема, комп’ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги.

Водночас, ключовою характеристикою цифрового контенту є його специфічна правова природа. Так, цифровий контент може містити у собі об’єкти авторського та/або суміжних прав. При цьому, необхідно враховувати положення статті 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [58], за яким авторське право та право власності на матеріальний, електронний (цифровий) об’єкт, у якому зафіксовано твір, є незалежними одне від одного. Таким чином, відчуження самого носія твору, будь то матеріального або електронного (цифрового) характеру, не тягне за собою автоматичного відчуження (переходу) майнових прав на твір і навпаки. Наприклад, у випадку придбання електронної книги, покупець вправі використовувати її в особистих цілях будь-яким способом. Він може її читати, зробити резервну копію, видалити з матеріального носія чи хмари тощо. Однак, з покупкою електронної книги у покупця не виникає прав автора чи видавця. Таким чином, у наведеній ситуації цифровий контент розглядається як еквівалент товару,

призначеного для споживача [59]. Подібні приклади спостерігаються й щодо програмного забезпечення, відеоігор тощо. У цих випадках відповідні твори виступають не як об’єкти авторського права, а як цифрові речі [60].

Саванець Л.М. та Стахира Г.М. зазначають, що «здебільшого цифровий контент виступатиме цифровим записом нематеріального блага у вигляді твору (аудіо-, відеозапису), що охороняється законодавством у сфері авторського права» [61, с. 169]. Однак, Трофименко Д.С. та Федоренко Д.О. слушно підмітили недоліки такої позиції. Насамперед, поза правовою охороною залишається цифровий контент, що не наділений індивідуальним та творчим характером діяльності автора. Також автор позбавлений можливості у повній мірі реалізовувати виключні авторські права на створені ним цифрові дані і, навпаки, реалізація класичних правомочностей права власності щодо матеріального носія, на якому зафіксовані цифрові дані видається більш доречним [62, с. 45-46].

Третій різновид цифрових речей передбачений у ЦК України – це інші блага, що створюються, існують виключно у цифровому середовищі та мають майнову цінність. Аналіз потенційних цифрових благ, які могли б підпадати під третій різновид цифрових речей, слід розпочати з дослідження включених у первинну редакцію (потім виключених) проєкту Закону «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об’єктів цивільних прав» від 20.12.2021 № 6447: онлайн облікового запису, грошей та цінних паперів, що існують виключно у цифровій формі.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» обліковий запис – це формалізований результат фіксації даних, що дозволяє ідентифікувати користувача і забезпечити доступ до цифрового контенту чи інших ресурсів в Інтернеті. У правовій доктрині прийнято розглядати обліковий запис лише як інструмент ідентифікації суб’єкта чи його прав, а не як повноцінний об’єкт цивільних прав. Він забезпечує доступ до блага, а не саме благо. Схожу функцію виконують платіжні картки, які не є грошима, а забезпечують лише доступ до безготівкових грошей [63, с. 94]. Додамо, що правова природа онлайн облікових записів, в тому числі, акаунтів в соціальних мережах, за останній час сильно

змінилась. Спостерігається загальна тенденція до їх комерціалізації, що проявляється, зокрема, й у реалізації (відчуженні) акаунтів у соціальних мережах. Власники популярних профілів на онлайнових платформах, таких як Facebook, Instagram або X (Twitter), можуть продавати свої облікові записи завдяки їх здатності забезпечувати доступ до великої аудиторії та генерувати прибуток через рекламу чи спонсорські контракти.

Щодо поширення режиму цифрових речей на електронні гроші та електронні цінні папери, то слід зазначити, що про електронні (бездокументарні) цінні папери мова йшла у підрозділі 1.2., де відзначалось, що до них не може бути застосовано правовий режим цифрових речей. Аргументація такої позиції зводиться до того, що електронна форма цінних паперів не свідчить про зміну правової сутності цінних паперів.

Якщо мова йде про електронні гроші, то у системі об’єктів цивільних прав окремо виокремлено гроші як самостійний об’єкт цивільних прав (ч. 1 ст. 177 ЦК України). Незважаючи на це, правова природа грошей відмінна від електронних грошей, а відтак, останні, на нашу думку, можуть бути кваліфіковані як цифрові речі зважаючи на наступне.

Дефініція «грошей» у законодавстві України відсутня, однак, у цивілістичній доктрині під грошима розуміють:

> визначені законним засобом платежу держави та виражені в грошових знаках або записах на рахунках грошові одиниці, які, є універсальним засобом виконання майнових зобов’язань, реалізують функціональне призначення міри вартості та засобу обміну інших об’єктів цивільних прав, що носять оплатний характер, стосовно яких між суб’єктами виникають цивільні права та обов’язки [64, с. 9].

Натомість дефініція «електронних грошей», згідно із Законом України «Про платіжні послуги [65], охоплює одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді та випущені емітентом електронних грошей для здійснення платіжних операцій (у тому числі за допомогою наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання). Такі електронні гроші приймаються як засіб платежу іншими особами і являють собою грошове зобов’язання до емітента електронних грошей.

Важливо підкреслити, що застосування конструкції «електронні гроші» не свідчить про особливу форму існування грошей, тобто, цифрову. Навпаки, електронні гроші за своєю правовою сутністю відмінні від грошей навіть тих, що існують у електронній (безготівковій) формі.

По-перше, емітентом грошей (гривні) є Національний Банк України, тоді як емітентом електронних грошей може бути юридична особа, яка діє на підставі відповідної ліцензії (ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги»). По-друге, у емітента електронних грошей існує грошове зобов'язання перед власником електронних грошей, в той час як у Національного Банку України не існує корелюючого обов'язку майнового характеру перед власниками грошей.

Таким чином, електронні гроші як об'єкт цивільних прав не підпадають під категорію «грошей», наведену у ч. 1 ст. 177 ЦК України. Проте, враховуючи, що електронні гроші існують виключно в цифровому середовищі та мають очевидну майнову цінність (фактично посвідчують право вимоги їх власника до емітента), їхня правова природа відповідає концепції цифрової речі, визначеній у ст. 179-1 ЦК України.

Також вважаємо за доцільне проаналізувати правову природу доменного ім'я з точки зору відповідності критеріям цифрової речі. За своєю правовою сутністю доменне ім'я:

> є одним із засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання, а також некомерційних юридичних осіб і фізичних осіб у мережі «Інтернет» для їх власної популяризації та просування продукції (послуг тощо). Законодавство України не містить чітких положень щодо правової природи доменного імені – чи це засіб індивідуалізації учасників цивільних відносин, чи об'єкт права власності, чи певний окремий об'єкт цивільних прав [19, с. 37].

Легітимне визначення доменного ім'я закріплено у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [66], відповідно до якого – це ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті. Оскільки доменне ім'я має текстове вираження (як правило латиницею), воно може мати спільні риси або навіть співпадати із різними об'єктами інтелектуальної власності, такими як торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення походження товарів тощо [67, с. 94].

Майнова цінність доменного імені пов’язана з розумінням його як об’єкта права власності, різновидом майна, яке має власну ринкову вартість. Власник доменного імені вправі самостійно визначати порядок, умови та спосіб його використання, починаючи від розміщення реклами і завершуючи здачею в оренду чи продажем домену. Відтак, саме власник доменного ім’я наділений виключним (винятковим) правом на його використання, що саме по собі має економічну цінність [68, с. 42].

Концепція доменного імені як об’єкта власності знайшла своє відображення у практиці Європейського суду з прав людини, зокрема, у справі «Паеффген проти Німеччини» (Paeffgen GmbH v. Germany), в якій суд зазначив, що:

> теорія «власності», відображена в ст. 1 Протоколу №1, має самостійне значення, яке не обмежується володінням тільки матеріальними речами і яке не залежить від формальної класифікації в національному праві. Інші конкретні права та інтереси, що утворюють майно, також можуть розглядатися як «права власності», а відповідно, і як «об’єкти власності» з метою даної статті.
> Договори з реєстраторами дозволили заявнику замість оплати доменних імен використовувати без обмеження по строку зареєстровані доменні імена і передавати їх. Внаслідок чого заявник міг запропонувати Інтернет-користувачам його доменних імен рекламу, інформацію або послуги, можливо, і на оплатній основі, або міг продати право використання доменних імен третій особі. Таким чином, виключне право використання доменних імен мало економічну цінність. З огляду на зазначені властивості, це право утворює «право власності», яке було порушено судами при заборону використання доменних імен [69].

Варто зазначити, що деякі доменні імена мають особливо високу вартість. Це пояснюється тим, що ці домени мають короткі та помітні назви, які стосуються певної сфери чи діяльності. Таке доменне ім’я, як правило, легко запам’ятовується і допомагає оптимізувати веб-сайт для пошукових систем. Суб’єкти господарювання (мова йде про зарубіжний бізнес в першу чергу) витрачають мільйони доларів на купівлю доменного імені, що сприяє впізнаваності бренду та підвищенню обізнаності серед користувачів. До прикладу, у 2023 році домен AI.com був придбаний корпорацією OpenAI (розробником ChatGPT) за 11 млн. дол. США [70].

Таким чином, враховуючи правову природу доменного імені та його спроможність бути об’єктом цивільного обороту, можна виснувати, що доменне ім'я є цифровою річчю.

У правовій доктрині прийнято також включати до цифрових речей, окрім вже згадуваних об’єктів: внутрішньоігрові активи, цифрові товаророзпорядчі документи, цифрові файли, вуглецеві кредити/Європейські дозволи на емісію вуглецевих цифрових активів [19, с. 26]. Однак, питання поширення правового режиму цифрової речі в контексті чинного цивільного законодавства на деякі із зазначених благ видається поки що неможливим. Наприклад, українським законодавством не передбачено існування цифрових товаророзпорядчих документів, що виключає застосування положень про цифрові речі взагалі [19, с. 36], а інші перелічені блага, як-от цифрові файли можуть розглядатись в контексті вже відомого різновиду цифрової речі – цифрового контенту.

Отже, у ст. 179-1 ЦК України наведений перелік цифрових благ, що вважаються цифровими речами. Віртуальні активи та цифровий контент – основні різновиди цифрових речей, правовий режим яких визначається профільними законами. Одночасно до третьої категорії можна віднести облікові записи (акаунти у соціальних мережах), електронні гроші та доменні ім’я, оскільки ці об’єкти існують у цифровому середовищі та мають майнову цінність.

* * *

1. У межах розділу досліджено чинні нормативно-правові акти, що регулюють приватно-правові відносини стосовно нового об’єкту цивільних прав – цифрових речей. Встановлено, що ключовими нормативним актом, який регламентує питання юридичної сутності, правового режиму та обігу цифрових речей є Цивільний кодекс України. Попри це, особливе місце у системі законодавчих актів посідають Закон № 2074-IX і Закон № 3321-IX, сферою регулювання яких є окремі різновиди цифрових речей – віртуальні активи і цифровий контент відповідно.

2. Здійснений аналіз міжнародного досвіду у сфері регулювання цифрових речей дозволяє прийти до висновку, що у світі не існує єдиного підходу до регулювання цифрових благ. Слід зазначити, що в більшості іноземних юрисдикціях простежуються позитивні тенденції щодо створення нормативного підґрунтя для розвитку правового регулювання цифрових активів. На нашу думку, найбільш

успішним у даній сфері нормативного регулювання є досвід Європейського Союзу. Прийняті MiCA та Директива (ЄС) № 2019/770 уособлюють найкращі практики у сфері нормативного забезпечення обігу цифрових речей.

3. Проаналізовано визначення цифрової речі, закріплене у ст. 179-1 ЦК України. Встановлено, що під цифровою річчю розуміється благо, яке виникло та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Розглянуто різноманітні наукові підходи до визначення дефініції і виокремлення ознак цифрових речей. Також виявлено логічну неузгодженість у законодавстві між поняттями «річ» та «цифрова річ». Встановлено, що критерієм розмежування речей від цифрових речей є їхня форма об'єктивації, тобто, середовище існування. Відтак ці два поняття є взаємовиключними, незважаючи на їх семантичну подібність. Проаналізовано поняття «цифровий актив», яке часто вживається у іноземних юрисдикціях для позначення об'єктів цифрового світу, що мають економічну цінність. Вдалось встановити, що цифрова річ і цифровий актив за своєю природою є одним і тим самим об'єктом цивільних прав.

4. Зроблено висновок, що у ЦК України закріплено три види цифрових речей: віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, що відповідають ознакам цифрової речі. Вдалось порівняти види віртуальних активів визначених у законодавстві України та закріплених у MiCA. Проаналізовано особливості правової природи цифрового контенту та визначено, що зміст цифрового контенту можуть складати інші об'єкти цивільних прав (наприклад, об'єкти авторського права чи суміжних прав).

5. Окрім визначених законодавцем різновидів цифрових речей (віртуальних активів і цифрового контенту), виокремлено окремі блага, які за своїми характеристиками можуть підпадати під правовий режим цифрової речі. До таких об'єктів віднесено: доменне ім'я, електронні гроші, облікові записи (акаунти у соціальних мережах).

РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЦИФРОВИХ РЕЧЕЙ

2.1. Особливості здійснення права власності на цифрові речі

З появою у ЦК України нового об’єкта цивільних прав виникла гостра потреба у встановленні правового режиму його регулювання, враховуючи правову сутність цифрового блага. Саме по собі поняття «правовий режим» позначає собою систему нормативно закріплених правил, що визначають вчинення щодо об’єкта цивільних прав певних дій, які тягнуть за собою передбачуваний юридичний результат. При цьому, правовий режим встановлюється для суб’єктів правовідносин, які вчиняють юридично значущі дії щодо благ. Іншими словами, встановлення правового режиму речей полягає у нормативному регулюванні суспільних відносин, яке відображає ідеальну модель поведінки (права та обов’язки) суб’єктів правовідносин щодо конкретних благ [71, с. 217].

Відповідно до ч. 2 ст. 179-1 ЦК України, особливості правового режиму цифрових речей визначають законом. Як уже зазначалось, віртуальні активи та цифровий контент мають спеціальне законодавче регулювання, яким окреслено основні засади та окремі аспекти цивільного обігу таких благ. Крім профільного законодавства, законодавець встановив презумпцію застосування положень ЦК України про речі до цифрових речей. Презумпція може бути спростована, якщо інше буде встановлено законом, тобто, існуватимуть законодавчі норми спрямовані на врегулювання правовідносин саме щодо цифрових благ або сутність цифрових речей не дозволяє застосовувати до них положення про речі.

Аналіз правової доктрини дозволяє зробити висновок, що дослідження правового режиму цифрових речей базується на двох основних підходах. Перший підхід, закріплений, зокрема, у Цивільному кодексі України. Він відповідає пропрієтарній концепції, згідно з якою нормативні приписи щодо набуття, здійснення, припинення та захисту речових прав (зокрема, права власності) доцільно поширювати і на цифрові речі. Представники пропрієтарної теорії (Бабецька І.Я. [50, с. 148], Майданик Р.А., Майданик Н.І., Попова Н.Р. [33, с. 88] та інші) прийшли

до висновку, що застосування режиму власності до цифрових речей є найбільш оптимальним рішенням, що відповідає сучасним правовим викликам.

Протилежної думки притримуються Сліпченко С.О. та Сліпченко С.А., які стверджують, що:

> по-перше, встановлення для цифрових речей режиму права власності (режиму речей) суперечить вітчизняній концепції права власності; по-друге, в цьому нема потреби, оскільки для кожного з елементів, які наповнюють зміст поняття цифрової речі, вже давно встановлено свій, характерний саме для них, правовий режим [71, с. 221].

Позиція дослідників ґрунтується на двох аргументах. Перший – зводиться до аналізу і системного тлумачення ст.ст. 177, 179, 179-1, 190, 316 ЦК України, що ставить під сумнів застосування режиму власності не лише до цифрових речей, але й до іншого виду майна (майнових прав). Науковці вважають, що застосування концепції права власності у вітчизняному законодавстві слід звузити лише до матеріальних речей. Другий аргумент полягає в тому, що зміст цифрової речі можуть складати інші об’єкти цивільних прав (наприклад, результати творчої й інтелектуальної діяльності, інформація, електронні гроші тощо), правовий режим який вже визначений законом і виключає застосування режиму речей.

Мічурін Є.О. пропонує альтернативний підхід, який відрізняється від попередніх, стверджуючи, що сучасна цивілістична доктрина і нормативне регулювання знаходять на етапі побудови власної концепції абсолютного права на цифрову річ. Відтак, на початковому етапі доречним є використання системи речових прав, застосовних до матеріальних речей, із урахуванням правової природи цифрових благ. Проте в майбутньому, внаслідок розвитку правової доктрини і практики правозастосування, пропонується сформувати власну концепцію абсолютного права на цифрову річ, відмінну від права власності [72, с. 121].

В той же час наукова спільнота розділяє думку впровадження нового інституту – права віртуальної власності, об’єктом якого виступає віртуальне майно, тобто, цифрові речі. Крім специфічного об’єкта, праву віртуальної власності відповідають специфічні підстави його виникнення, захисту тощо [73, с. 91]. Некіт К.Г. на підтримку даної правової думки зазначає, що:

> Такий підхід не суперечитиме українській концепції права власності, адже цивільним законодавством України закріплено такий особливий вид права власності,

як довірча власність, яка має свою специфіку. Убачається, що за аналогією може бути виділений ще один особливий вид права власності – право віртуальної власності [74, с. 130].

Розглядаючи доктринальну позицію щодо виокремлення права віртуальної власності як окремого речового права, ми дійшли висновку, що така правова думка не узгоджується з наявною системою речового права України. Система речових прав в Україні базується на принципі numerus clausus (визначеного законом переліку речових прав). Відповідно до цього принципу речові права визначаються лише законом (наприклад, ч. 2 ст. 395 ЦК України). Не можуть визнаватись речовими правами інші права, якщо вони не зазначені в законі, не зважаючи на їхню речово-правову природу. На противагу, існує концепція numerus apertus, в основу якої закладено, що до речових прав слід відносити також непоіменовані речові права, проте, вітчизняне законодавство не передбачає її застосування [75, с. 47-48].

Таким чином, враховуючи концепцію numerus clausus, виокремлення окремого виду права власності – права віртуальної власності можливе лише через закріплення його у законі, зокрема, шляхом внесення відповідних змін до ст. 316 ЦК України. А доти прийнятним залишається поширення правового режиму права власності на цифрові речі. У цьому контексті, окрім зазначеного раніше рішення Європейського суду з прав людини (Paeffgen GmbH v. Germany), доцільно звернути увагу і на зарубіжний досвід, що дозволяє встановити умови визнання цифрового блага об’єктом права власності.

Зокрема, яскравим прикладом є прецедентне рішення Дев’ятого окружного апеляційного суду США у справі Kremen v. Cohen (2003) [76] , де суд застосував трьохскладовий тест, щоб визначити чи існує право власності на доменне ім’я. Згідно з цим тестом, цифровий об’єкт може бути визнаний власністю, якщо він: 1) має чітко визначений інтерес (A well-defined interest); 2) здатний до виключного володіння або контролю (Capable of exclusive possession or control); 3) є ексклюзивним, тобто, перебуває лише у власності однієї особи на законних підставах (Legitimate claim to exclusivity). Вищезазначений зарубіжний досвід демонструє, що поширення режиму права власності на об’єкти віртуального світу є звичайною практикою й в іноземних юрисдикціях.

Отже, враховуючи встановлену законодавцем презумпцію поширення режиму речі на цифрову річ, тобто, застосування пропрієтарної концепції, вважаємо за необхідне проаналізувати особливості здійснення права власності на цифрові речі. Загальновідомим є той факт, що зміст права власності складають три правові титули: право володіння, право користування та право розпорядження.

Аналіз правової доктрини та міжнародного досвіду дозволяє дійти до висновку, що дослідження правової природи володіння цифровою річчю є нетривіальною правовою проблемою. Основною причиною таких складнощів є саме розуміння права володіння як правомочності власника і його застосування до нематеріальних благ.

Право володіння передбачає фактичне, фізичне панування (господарювання) суб'єкта над річчю (майном), що полягає у можливості особи безпосередньо тримати таку річ у себе [77, с. 424]. Таким чином, володіння – це цивільно-правова категорія застосовна до матеріальних об'єктів, оскільки передбачає під собою фізичний контроль над річчю. Враховуючи, що цифрові речі є нематеріальними благами, що існують у цифровому середовищі, то фактичне (фізичне) панування над ними є неможливим. В такому випадку, доктрина пропонує використовувати функціональний еквівалент володіння – практичний контроль, що застосовується до цифрової речі [19, с. 28].

При цьому існують два випадки забезпечення такого контролю. Простіший стосується ситуації, коли цифрова річ знаходиться на пристрої її власника (на комп'ютері, смартфоні, холодному гаманці тощо). Тоді власник пристрою здійснює володіння (фактичне панування) над матеріальним носієм та одночасно забезпечує практичний контроль щодо віртуального об'єкта, розміщеного на пристрої. Складніший випадок передбачає розміщення нематеріального блага на певній платформі, сховищі, хмарі, веб-сайті тощо. У такому разі, контроль і доступ до об'єкта виникає також в провайдера [78, с. 160-161].

Однак, як вже зазначалось у провайдера чи адміністратора платформи відсутній майновий інтерес до цифрового блага, його мета є суто технічною і полягає у забезпеченні доступу законному власнику до цифрової речі. Контроль над

цифровою річчю власник матиме за умови наявності права доступу до неї. Цей доступ надається через автентифікацію та авторизацію особи. Через введення логіна, пароля до прикладу, можна підтвердити належність користувачу облікового запису, що забезпечує доступ до цифрового контенту чи віртуальних предметів у онлайновій грі. Авторизація спрямована на підтвердження особи для вчинення певних дій в електронній системі [34, с. 102].

Популярність теорії контролю, яка в контексті цифрових речей виступає як альтернатива традиційному володінню, обумовила її впровадження також в іноземних юрисдикціях. Зокрема, Правова Комісія Об'єднаного Королівства дійшла до висновку, що право Англії і Уельсу повинно розвивати практику застосування концепції контролю до цифрових речей. При цьому, експерти комісії застерігають від нормативного закріплення «контролю», оскільки така дефініція не зможе охопити всі технології, на основі яких існують цифрові речі. Відтак, уніфікованого підходу до визначення поняття «володіння цифровою річчю» не існує [23, с. 84-85].

Відповідно до Принципів УНІДРУА про цифрові активи та приватне право особа вважається такою, що здійснює контроль над цифровою річчю, якщо їй належить виключне право: вільно використовувати цифрову річ (отримувати вигоду від використання); перешкоджати іншим особам у використанні цифрового активу; вільно передавати право контролю над цифровою річчю третім особам (так звана «зміна контролю»). Крім того, важливою умовою дотримання концепції контролю є ідентифікація особи як такої, що наділена виключними правами контролю [42, с. 51].

Якщо коротко окреслити зміст зазначеного, то контроль передбачає можливість: використовувати цифрове благо відповідно до внутрішньої волі його власника, перешкоджати іншим у неправомірному використанні цифрового об'єкта та вільно передавати право контролю третій особі. Коли ж мова йде про належну ідентифікацію суб'єкта контролю, то мається на увазі розпізнання у інформаційній системі такої особи як власника конкретного цифрового активу. Ідентифікація забезпечується за допомогою відповідних засобів (наприклад, приватного ключа,

логіна і пароля тощо), в тому числі у випадках, якщо при ідентифікації не вказується ім'я або інші ознаки власника блага.

Окрім запропонованої концепції контролю, яка являється функціональним еквівалентом володінню, у доктрині існує альтернативний підхід – впровадження «цифрового» володіння як особливого виду володіння, об'єктом якого є цифрова річ [19, с. 28].

На нашу думку, впровадження різновиду володіння, зокрема, цифрового, не стане новаторством для цивільного права України. У цивілістичній доктрині та судовій практиці відомо про принцип книжкового володіння, який застосовується до нерухомого майна, речові права на яке підлягають державній реєстрації. Зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04.07.2018 р. у справі № 653/1096/16-ц суд вперше застосував концепцію книжкового володіння, зазначивши, що:

> «Враховуючи специфіку речей в обороті, володіння рухомими та нерухомими речами відрізняється: якщо для володіння першими важливо встановити факт їх фізичного утримання, то володіння другими може бути підтверджене, зокрема, фактом державної реєстрації права власності на це майно у встановленому законом порядку» (п. 43) [79].

Враховуючи вищезазначену правову позицію, Попов Ю.Ю. зазначає, що:

> Концепція книжкового володіння ґрунтується на усвідомленні, що фізичне володіння (зокрема, шляхом користування, господарського панування) є лише одним з різновидів володіння, але далеко не єдиним. Це випливає хоча б з того, що існує багато видів майна, фізичне володіння якими взагалі неможливе. Це, наприклад, бездокументарні цінні папери, частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, об'єкти права інтелектуальної власності тощо [80, с. 258].

На підставі викладених вище аргументів, вбачається за можливе запровадження нового різновиду володіння – цифрового, яке передбачатиме контроль над цифровою річчю, враховуючи її правову сутність. Ключовим питанням є напрацювання відповідної судової практики як одного із способів введення і закріплення цифрового володіння або ж внесення відповідних змін до цивільного законодавства.

Наступним елементом змісту права власності є право користування. Право користування також має свої особливості щодо об'єктів віртуального світу.

Правомочність користування стосовно матеріальної речі розуміє під собою використання її корисних властивостей, привласнення доходів та плодів [77, с. 424].

Щодо користування об’єктом цифрового середовища, то як зазначає Шелдон Д. власник обмежений угодою про використання платформи (де знаходиться цифрова річ), на яку він погодився з провайдером платформи. Кожен провайдер, закладає у Term of service (Term of use) певні обмеження, що визначають характер поведінки користувача. Зокрема, коли мова йде про використання власником свого аватара (віртуальний прототип користувача, що пов’язаний з його обліковим записом) у віртуальному світі, правилами угоди визначається поведінка, що є прийнятною і забороненою. Як приклад забороненої поведінки, користувачу забороняється використовувати свій аватар для переслідування чи образ інших користувачів, вести незаконну діяльність, вводити в оману інших учасників платформи [81, с. 764]. Зазначені обмеження окреслюють рамки використання власником цифрового блага, що розташоване на певному віртуальному майданчику, соціальній мережі, у метавсесвіті тощо.

Ще одна правомочність, що входить до змісту права власності – це право розпорядження. В класичному розумінні право розпорядження означає можливість власника самостійно вирішувати юридичну долю майна, тобто, приймати рішення про його відчуження, змінювати його стан чи властивості, знищувати тощо [77, с. 425].

Правомочність розпорядження цифровими об’єктами також має певні особливості враховуючи їх нематеріальну природу. По-перше, можливість визначати юридичну долю цифрового майна (в даному випадку йде мова про відчуження), яке знаходиться на платформі, обмежується правилами обігу відповідної платформи. Провайдери платформ можуть встановлювати власні правила обігу віртуальних об’єктів. Яскравим прикладом таких випадків є онлайн ігри, де розробники забезпечують користувачів спеціальним ринком віртуальних товарів, що можуть використовуватись лише у цій грі. Гравці можуть вільно купляти та продавати персонажів, артефакти, зброю тощо та інші віртуальні предмети, але відповідно до правил платформи. При цьому не виключено, що

платіжним засобом можуть бути як віртуальні, так і реальні гроші [82, с. 125]. До прикладу, такі популярні онлайн ігри як Dota 2 чи Counter-Strike 2 передбачають внутрішній ринок серед гравців, які за допомогою спеціальних маркетплейсів купують чи продають віртуальні предмети за грошові кошти. Більше того, сьогодні ринок віртуальних предметів цифрових відеоігор розглядається інвесторами як потенційна сфера для інвестицій. Зокрема, ринок цифрових аксесуарів у відеогрі Counter-Strike 2 на початку 2025 року оцінювався у 4,3 млрд. доларів США [83].

Ще одним відомими прикладом є обіг віртуальної землі у метавсесвіті, зокрема, у метавсесвіті Decentraland. Кількість земельних ділянок у метавсесвіті обмежена, відтак, віртуальна земля користуються попитом серед користувачів. Одна іноземна компанія повідомила, що придбала землю у Decentraland на суму понад 2,5 мільйонів доларів США. При цьому оплату було проведено за допомогою криптотокена MANA, який використовується у метавсесвіті як засіб платежу. В метавсесвіті Atari The Sandbox інша іноземна компанія придбала віртуальні земельні ділянки на суму понад 3 мільйони доларів США [84, с. 127]. І такі випадки не є поодинокими, а цифровий обіг віртуальних предметів перетворився на буденну справу.

По-друге, розробники онлайн-ігор і оператори платформ повинні сприяти переходу віртуальних предметів, персонажів від однієї особи до іншої у разі вчинення правочину. Вкрай важливо розробити механізм відчуження віртуального майна без ризиків його втрати. Тому розпорядження віртуальними предметами, персонажами, активами тощо набуває власної специфіки і не залежить в повній мірі лише від власника [85, с. 250].

Відповідно до класичного підходу розуміння права власності, відносини власності мають абсолютний характер. Тобто, суб’єктивне право (тріада правомочностей) щодо об’єкта власності має один суб’єкт (група суб’єктів, якщо мова йде про спільну власність), а всі інші особи мають кореспондуючий обов’язок – не порушувати таке право. Коли мова йде про відносини власності, об’єктом яких є цифрове благо, тоді паралельно існує другий вид правовідносин, які виникають між власником нематеріального блага та провайдером онлайн-платформи на

підставі відповідної угоди [74, с. 130]. Надаючи згоду на використання платформи відповідно до правил закріплених користувацькою угодою, користувачі переважно не ознайомлюються з нею. Найчастіше, власник платформи прописує у таких формулярах умови, які знімають з нього відповідальність, зокрема, й за порушення права власності. Користувацька угода може передбачати положення, які дозволяють власникові платформи вносити зміни до контенту чи віртуальних предметів, зокрема, й видаляти чи змінювати їх. Не виключені випадки, коли обліковий запис особи може бути видалено за порушення правил використання платформи, що ознаменує втрату його власника доступу до всіх об'єктів, якими він володів на платформі [86, с. 60].

Отже, здійснення права власності щодо цифрових речей має свої особливості. Класичні титули власника (володіння, користування та розпорядження) при застосуванні до цифрових речей обмежуються в силу їх нематеріальної природи. Відтак, вітчизняні науковці, враховуючи зарубіжний досвід, пропонують власне бачення розвитку інституту права власності у еру цифрових речей. Інколи їхні позиції не повністю відповідають чинному законодавству (наприклад, застосування права віртуальної власності до цифрового майна), але загальна тенденція дозволяє констатувати про позитивний подальший розвиток даного інституту.

2.2. Спадкування цифрових речей: сучасні виклики та перспективи розвитку

Інститут спадкування цифрових речей перебуває на етапі активного становлення, що зумовлено динамікою цифровізації та зростанням значення нематеріальних благ у сучасному цивільному обігу. Враховуючи положення ст. 178 ЦК України, відповідно до якого об'єкти цивільних прав можуть переходити від однієї особи до іншої в порядку спадкування, можна виснувати, що спадкування цифрових речей можливе також.

Згідно з положеннями ст. 1216 ЦК України спадкування являє собою перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Із зазначеного визначення випливає, що об'єктом

спадкування є спадщина (спадкова маса), яка складається з прав та обов'язків спадкодавця, окрім тих, що є невіддільними від особи носія і не здатні перейти до його спадкоємців [87, с. 387]. Вичерпний перелік прав та обов'язків, що не входять до складу спадщини, наведено у статті 1219 ЦК України. Аналіз змісту зазначеної норми дає підстави стверджувати, що права та обов'язки, пов'язані з цифровими речами, не належать до виключень, встановлених цією статтею, а отже підлягають включенню до складу спадкової маси.

Аналізуючи особливості правового регулювання спадкування цифрових активів, Ларченко М.О. та Ткач О.О. виділяють три основні виклики, з якими стикається більшість національних правових систем:

> - відсутність чітких визначень, бо цифрові активи мають різний правовий статус залежно від їхньої природи; - конфіденційність та захист персональних даних, бо питання доступу спадкоємців до особистої інформації померлого, зокрема в онлайн-сервісах та соціальних мережах, стикається з конфіденційністю; - проблеми з доступом, бо більшість цифрових активів захищені паролями або іншими засобами аутентифікації, що ускладнює доступ до них спадкоємців без спеціальних даних [88, с. 4].

Останнім часом у цивілістичній доктрині для позначення спадкової маси, до якої входять цифрові речі (активи), часто вживається конструкція «цифрова спадщина». Однак єдиного підходу до розуміння цифрової спадщини немає. Насамперед, це пов'язано із недостатньо розвинутим нормативним регулюванням у сфері цифрових речей як таких. Плюралістичне розуміння цифрових активів та їх правове регулювання в різних іноземних юрисдикціях вносить невизначеність у питання спадкування цифрових благ [89, с. 219]. Калітенко О.М. зазначає, що до складу цифрової спадщини можуть входити: файли на комп'ютері, електронні документи, електронна пошта, фото- і відеозаписи, акаунти у соціальних мережах, віртуальні активи та інше [90, с. 41].

Гулейков І.Ю. підкреслює важливість виявлення цифрової спадщини, що собою передбачає:

> 1) ідентифікацію потенційних цифрових активів, зокрема, спадкоємці повинні з'ясувати, які цифрові активи належали спадкодавцю; 2) виявлення документального підтвердження належності цифрового активу спадкодавцю (заповіт або інші документи, в яких спадкодавець міг зазначити свої цифрові активи; електронні пристрої спадкодавця (комп'ютери, смартфони, планшети), де можуть бути

збережені дані про акаунти; електронні листи, які можуть містити інформацію про цифрові активи); 3) набуття доступу до цифрових активів спадкодавця [28, с. 142].

Слід зазначити, що ЦК України не містить спеціальних норм, які регулюють відносини щодо спадкування цифрових речей. Відтак, при спадкуванні цифрових речей слід застосовувати загальні норми, сферою яких є регулювання відносин спадкування і які викладені в книзі 6 ЦК України.

Відповідно до чинного цивільного законодавства України, спадкування здійснюється за заповітом або за законом. За загальним правилом, як зазначив Верховний Суд і як випливає із положень ст. 1223 ЦК України, пріоритет надається спадкуванню за заповітом, за умови що заповіт не є нікчемним, не визнано судом недійним, спадкоємці за заповітом не відмовились від спадщини та прийняли її. Встановлений пріоритет спадкування за заповітом перед спадкуванням за законом відображає дотримання останньої волі спадкодавця щодо розпорядження ним своїм майном [91]. Отже, спадкування за законом має субсидіарний характер і застосовується лише за відсутності або неможливості реалізації волі спадкодавця, вираженої у заповіті.

У контексті інституту спадкування за заповітом, у правовій доктрині склалась популярна думка щодо впровадження «цифрового заповіту», який є вираженням волі спадкодавця щодо розпорядження цифровими речами. Зокрема, Вовк М.З. зазначає, що цифровий заповіт повинен містити інструкції стосовно доступу до облікових записів у мережі Інтернет, віртуальних активів, електронних документів, хмарних сховищ, криптогаманців тощо. За загальним правилом у такому заповіті відображається інформація про місце зберігання цифрових активів (наприклад, криптоактиви можуть зберігатись на різних криптогаманцях або онлайн-біржах) та відомості про логін, пароль чи інші ключі автентифікації, необхідні для отримання доступу до цифрового активу [92, с. 6]. При цьому, Калітенко О.М. звертає увагу, що важливим є не лише оформлення «цифрового заповіту», а й періодичне його оновлення в залежності від зміни фактичних обставин у житті спадкодавця таких як: одруження, розлучення, народження дітей тощо. Необхідність періодичного оновлення цифрового заповіту може бути зумовлена також необхідністю постійного оновлення ключів доступу до цифрового активу [90, с. 42].

Натомість зарубіжні науковці-правники вважають недоречним застосування терміну «цифровий заповіт» для позначення останньої волі спадкодавця щодо розпорядження цифровими активами на випадок смерті. Вони підкреслюють, що наведений вище термін стосується не змісту заповіту, а його форми, тобто цифровий заповіт – це збірний термін для позначення заповітів, складених не традиційно у письмовій формі, а за допомогою цифрових технологій [93, с. 560].

Ларченко М.О. та Ткач О.О. у контексті ж розвитку правової думки щодо створення окремого інституту цифрового заповіту в межах спадкового права України пропонують доповнити главу 85 ЦК України новою статтею наступного змісту:

> Стаття 1234-1. Цифровий заповіт
> 1. Спадкодавець може залишити цифровий заповіт, у якому визначає порядок передачі його цифрових активів та інструкції для доступу до них.
> 2. Цифровий заповіт може містити інформацію про:- окремі цифрові активи та порядок їхнього розподілу між спадкоємцями;- спеціальні інструкції щодо доступу до облікових записів, паролів та інших засобів аутентифікації;- призначення уповноважених осіб, які забезпечуватимуть управління цифровими активами до моменту їх передачі спадкоємцям.
> 3. Цифровий заповіт підлягає нотаріальному засвідченню у порядку, передбаченому для традиційного заповіту.
> 4. Спадкодавець має право скористатися послугами платформ, що підтримують створення та управління цифровими заповітами, за умови дотримання законодавства України [88, с. 5].

Однак дану ініціативу не слід сприймати всерйоз через низку концептуальних неузгодженостей і суперечностей як в термінології (наприклад, використання терміну «цифровий актив» замість нормативно закріпленого поняття «цифрова річ») так і в практичному застосуванні (наприклад, за допомогою якого механізму можна забезпечити нотаріальне посвідчення цифрового заповіту, створеного на відповідній платформі). В перспективі можемо припустити, що регулювання спадкування цифрових речей відрізнятиметься від традиційного порядку переходу прав та обов’язків щодо матеріального майна, але для цього необхідне комплексне оновлення законодавчої бази з урахуванням особливостей нематеріальної природи цифрових речей та технічних аспектів їх зберігання і передачі.

Водночас, окрім спадкування за цифровим заповітом, поширеною стає практика оформлення цифрової спадщини за допомогою спеціалізованої платформи

чи сервісу. Так, компанія Apple запровадила для користувачів власної продукції спеціальну функцію «Цифрова спадщина» (Digital Legacy). Функціонал передбачає, що користувачі техніки Apple, які мають зареєстрований обліковий запис (Apple ID), можуть заповісти свої цифрові дані (цифрові активи) іншій людині або людям. При цьому скористатись режимом цифрової спадщини можуть лише користувачі, які мають відповідне системне оновлення не нижче iOS 15.2, iPadOS 15.2 та macOS 12.1. Кількість ж визначених спадкоємців не може перевищувати 5-ти осіб, а їхній вік повинен бути не менше 13 років [94]. Водночас, не всі цифрові дані спадкодавця переходять до його спадкоємців. Зокрема, придбані медіафайли (фільми, музика, книги тощо), покупки в застосунках (ігрова валюта, віртуальні предмети у онлайн-іграх), платіжна інформація власника облікового запису та інші дані не можуть розкриватися спадкоємцю [95].

Застосування подібного механізму для спадкування цифрових речей з точки зору українського спадкового права викликає низку застережень. По-перше, чинне законодавство України не передбачає можливості спадкування будь-яких об’єктів цивільних прав, у тому числі й цифрових речей, шляхом використання сервісів чи платформ. Заповіт виступає чи не єдиною формою вираження волі спадкодавця, який у такий спосіб визначає юридичну долю майна у випадку власної смерті. У разі відсутності заповіту, спадкування здійснюється за законом. Однак, слід звернути увагу, що законодавство передбачає певні винятки, які дозволяють розпорядитись окремим майном шляхом вираження волі власника у інший спосіб ніж через заповіт. Наприклад, спадкування права на вклад у банку (ст. 1228 ЦК України) може відбуватись на підставі відповідного розпорядження зробленого спадкодавцем банку. Враховуючи зазначене, ми вважаємо, що вибір спеціальної платформи, на котрій визначаються умови спадкування прав на цифрові активи спадкодавця може бути допустимим способом вираження волі останнього у випадку, якщо такий спосіб буде передбачений на рівні закону.

По-друге, суперечливим виглядає встановлення вікових обмежень для спадкоємців, яким може бути надано доступ до цифрової спадщини. Згідно з ст. 1222 ЦК України, спадкоємцем може бути будь-яка фізична особа, у тому числі

та, що була зачата за життя спадкодавця та народилася живою після його смерті чи оголошення померлим. Встановлення мінімального віку для спадкоємця (13 років у випадку введення нової політики Apple щодо цифрового спадкування) суперечить даній нормі й створює ризик необґрунтованого обмеження кола осіб, які можуть бути спадкоємцями.

Таким чином, модель спадкування цифрових речей через платформи і сервіси подібні Digital Legacy потребує належних доопрацювань та внесення відповідних змін до законодавства України. Проте, дана модель спадкування певним чином знайшла своє відображення закордоном.

Яскравим прикладом є досвід Сполучених Штатів Америки. Так, Комісією з уніфікованого права (Uniform Law Commission) був розроблений типовий Закон про фідуціарний доступ до цифрових активів (the Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act (UFADAA)), який згодом був переглянутий (RUFADAA) для уніфікації правил спадкування цифрових активів. Станом на 2024 рік RUFADAA прийнятий і вступив у дію у 48 штатах [97, с. 119].

Закон спрямований на встановлення єдиного уніфікованого підходу, який дозволяє фідуціарам (виконавцям заповіту, адміністраторам спадщини, довіреним особам) отримувати доступ до цифрових активів власника після його смерті або у разі втрати здатності самостійно здійснювати управління майном. RUFADAA закріплює три правила, що регламентують порядок доступу спадкоємців до цифрових активів спадкодавця у разі його смерті. Ці правила утворюють ієрархічну систему, що побудована за принципом пріоритетності, відповідно до якого кожне наступне правило застосовується лише за умови якщо попереднє правило не може бути застосоване.

Перше правило полягає в тому, що спадкодавець має право надати спеціальну вказівку (online tool) зберігачу (custodian) цифрового активу щодо розкриття чи заборону розкриття деяких або всіх цифрових активів певному спадкоємцю внаслідок своєї смерті. Така вказівка превалює над іншими розпорядженнями спадкодавця щодо цифрових активів, викладених в заповіті, трасті (довірчий документ), довіреності тощо. При цьому, береться до уваги лише остання воля

спадкодавця, тобто, останнє розпорядження надане зберігачу цифрового активу має юридичну силу і визначає долю цифрової речі в разі смерті або втрати дієздатності її власника [98].

У випадку, якщо спадкодавець не надав спеціальної вказівки зберігачу цифрового активу, то юридичної сили, в контексті спадкування прав на цифрові активи, набувають заповіт, траст, довіреність чи інше письмове розпорядження. Тобто, за умови, що власник цифрової речі не залишив спеціальних вказівок (online tool) для зберігача цифрового активу – визначальне значення надається іншим актам, що виражають останню волю спадкодавця [99].

Водночас, за відсутності спеціальної вказівки (online tool) та будь-якого іншого традиційного письмового розпорядження (заповіт чи подібний до нього документ), зберігач зобов'язаний діяти відповідно до договору про надання послуг (Terms-of-service agreement). Якщо умови угоди не містять положень щодо фідуціарного доступу до цифрових активів спадкодавця, застосовуються звичайні, передбачені за замовчуванням правила, встановлені RUFADAA [98].

Отже, RUFADAA закріплює трьохрівневу систему доступу до цифрових активів після смерті або втрати дієздатності особи, що представляє собою збалансований механізм успадкування цифрових благ у США.

Якщо ж розглядати європейський досвід, то в законодавстві Європейського Союзу відсутній уніфікований законодавчий акт, що регулює спадкування цифрових активів. В основному спадкування цифрових речей регулюється нормативно-правовими актами національного рівня держав-членів ЄС. Наприклад, у 2016 році Французька Республіка прийняла закон про цифрову республіку (Loi pour une République numérique), який прямо надає людям право визначати долю своїх цифрових облікових записів після смерті [100, с. 54].

Нормативне правове регулювання спадкування цифрових активів в Німеччині базується на основі загальних положень про правонаступництво у порядку спадкування і окремо не встановлює специфічні правила переходу прав на цифрову спадщину до спадкоємців [101, с. 23]. Проте, ключову роль у формуванні практики

спадкування цифрових благ у Федеративній Республіці Німеччини відіграло рішення Федерального суду Німеччини (BGH) July 12, 2018, Docket № III ZR 183/17.

Суть справи полягала в тому, що батьки загиблої, внаслідок суїциду, 15-річної дівчини вимагали у компанії Facebook надати їм повний доступ до її облікового запису після смерті доньки. Компанія відмовила, посилаючись на захист приватності користувача та конфіденційність листування, попри те, що акаунт продовжував існувати, але у режимі «сторінки-пам'яті» («in memoriam»). Суд першої інстанції став на захист позивачів, тоді як апеляційна інстанція – на бік Facebook. Остаточну крапку поставив Федеральний суд Німеччини, який зазначив, що цифрові активи, включно з обліковими записами у соціальних мережах, є частиною спадкового майна а, отже, підпадають під загальні правила спадкування. У своєму рішенні суд зазначив, що користувацька угода між Facebook і померлою є договірним зобов'язанням, яке переходить до спадкоємців за законом відповідно до параграфу 1922 Цивільного кодексу Німеччини. Суд пояснив, що договірні зобов'язання між померлою і компанією не є суто особистими за своєю правовою природою. Послуги відповідача не відрізняються від користувача до користувача, тому відповідач не вправі відмовлятися від надання цих послуг для спадкоємців. Лише вміст контенту (цифрового активу), створений користувачами, має відношення до особистих прав. Таким чином, Федеральний суд Німеччини постановив, що батьки мають право доступу до облікового запису та його цифрового вмісту [102].

Федеральний суд Німеччини розглядаючи справу також повинен був відповісти на запитання: чи можуть спадкоємці отримати доступ до цифрових даних померлого, які за своєю природою є персональними? Цифрові активи (насамперед акаунти у соціальних мережах) можуть містити конфіденційну особисту інформацію їх користувачів. Загальний регламент захисту персональних даних (GDPR) в Європі встановлює загальні стандарти захисту персональних даних. Водночас, як зазначив суд, дія регламенту не поширюється на персональні дані померлих осіб [102]. У зв'язку з цим, платформи соціальних мереж дотримуються власної політики, що забороняє будь-яку посмертну передачу доступу до облікового запису, що змушує

спадкоємців звертатись у судовому порядку для надання доступу до облікового запису спадкодавця.

Необхідно зазначити, що справа не закінчилася на прийнятому рішенні і продовжилася в контексті виконання судового наказу, а саме надання позивачам доступу до облікового запису. Замість того, щоб надати позивачам повний доступ, компанія Facebook передала їм USB-накопичувач, на якому містилася інформація з облікового запису в неструктурованому вигляді. Питання про форму «надання доступу» до облікового запису померлої доньки також розглядалося в трьох інстанціях і Федеральний суд Німеччини зайняв позицію батьків дівчини і виніс рішення на їх користь. У рішенні Федерального суду Німеччини зазначено, що доступ до облікового запису має бути таким, щоб особа, яка успадкувала обліковий запис, могла отримувати інформацію про контент так само, як це міг отримати спадкодавець-власник облікового запису [101, с. 21-22].

Отже, спадкування цифрових речей за законодавством України здійснюється у загальному порядку згідно з Книгою 6 ЦК України. Наразі правова доктрина продовжує досліджувати перспективи розвитку інституту спадкування в контексті цифрових благ. Впровадження цифрового заповіту та спадкування цифрових активів за допомогою спеціальних платформ чи сервісів вже найближчим часом може стати цілком реальним. Крім того, необхідно звернути увагу на найкращі зарубіжні практики. Зокрема, досвід США у даній сфері видається особливо цінним, хоча наразі модель, передбачену RUFADAA, важко імплементувати у національне законодавство України через низку правових та технічних перешкод. Водночас, досвід Федеративної Республіки Німеччини демонструє, що спадкування цифрових активів може здійснюватись ефективно й у загальному порядку спадкування, що сьогодні є більш прийнятним для українського спадкового права.

* * *

1. У цьому розділі проаналізовано особливості застосування інституту права власності щодо цифрових речей. Серед іншого вдалось дослідити питання можливості запровадження нового речового права – права віртуальної власності. За

результати системного аналізу законодавства і цивілістичної доктрини зроблено висновок, що виокремлення права віртуальної власності як окремого речового права на цифрові речі суперечить принципу numerus clausus, на якому базується система речових прав в Україні.

2. Крім того, виявлено особливості здійснення правомочностей власника щодо цифрової речі. На окрему увагу заслуговує дослідження правового титулу володільця та його можливі модифікації у випадку володіння цифровими речами. Зокрема, розглянуто дві основні концепції «практичного контролю» та «цифрового володіння», що можуть стати еквівалентом права володіння цифровою річчю. Крім того, виявлено особливості користування та розпорядження цифровими активами, які знаходяться на онлайн-платформі, хмарі тощо. Однією з основних особливостей здійснення права власності на цифрові речі є наявність, так званого посередника (провайдера), що забезпечує доступ і створює необхідні умови для користування та розпорядження цифровими активами.

3. Також важливим аспектом пов’язаним з обігом цифрових речей є правове регулювання їх спадкування. Зокрема, проаналізовано наукові підходи до розуміння цифрової спадщини та цифрового заповіту. Висвітлено перспективи і проблематику застосування нових способів вираження волі спадкодавця щодо розпорядження цифровим майном. Виявлено, що питання спадкування цифрових активів найбільш чітко регламентується за законодавством США, зокрема, положеннями RUFADAA. Здійснено аналіз прецедентних рішень Федерального суду Німеччини, який визнає право на спадкування цифрових активів та регламентує порядок забезпечення доступу спадкоємців до такого майна.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ ЯК РІЗНОВИДУ ЦИФРОВОЇ РЕЧІ

3.1. Цивільно-правова характеристика договору про надання цифрового контенту

З виокремленням цифрових речей в окрему категорію об'єктів цивільних прав, постало питання правового регулювання механізмів їх передачі. Оборотоздатність об'єктів цивільних прав означає можливість бути предметом правочинів, зокрема договорів, укладених між суб'єктами цивільних правовідносин. В межах даного дослідження ми вважаємо за необхідне з'ясувати особливості договірних зобов'язань, що виникають у зв'язку з передачею цифрових речей, зокрема, з наданням цифрового контенту.

Так, цивільне законодавство України передбачає, що особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. Як вже згадувалось раніше, питання цивільного обігу цифрового контенту як різновиду цифрової речі регламентується Законом № 3321-IX. Даний законодавчий акт прийнятий з метою гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС та спрямований на регулювання договірних відносин, що склались між виконавцем та споживачем щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги.

Для всебічного аналізу договору про надання цифрового контенту необхідно з'ясувати його понятійно-категоріальний апарат. Слід звернути увагу, що Закон № 3321-IX регулює відносини, які виникають на підставі договору про надання виконавцем цифрового контенту споживачу. У Законі № 3321-IX відсутнє визначення, яке б дозволяло встановити значення терміну «договір про надання цифрового контенту». Проте, відповідно до ч. 1 ст. 3 Директиви (ЄС) № 2019/770 під договором надання (постачання)[3] цифрового контенту розуміється будь-який договір, за яким постачальник надає або зобов'язується надати цифровий контент споживачеві, а споживач сплачує чи зобов'язується сплатити ціну.

[3] У Директиві (ЄС) № 2019/770 законодавець оперує терміном «supply» (поставка, постачання тощо). Відтак, в межах проведеного дослідження поняття «постачання», «постачальник» та інші спільнокореневі терміни вживаються виключно стосовно договору про надання цифрового контенту.

Стахира Г.М. пропонує власне розуміння поняття «договору постачання цифрового контенту» відповідно до якого:

> одна сторона (постачальник) забезпечує, або зобов'язується забезпечити іншій стороні (одержувачу) доступ до цифрового контенту, або надати такий цифровий контент для завантаження на персональний технічний пристрій, а інша сторона (одержувач) зобов'язується сплатити певну грошову суму, та/або вчинити іншу дію на користь постачальника [103, с. 100].

Відмінне визначення договору про надання цифрового контенту викладене у праці Гулейкова І.Ю., який характеризує дану договірну конструкцію як: «домовленість двох чи більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення суб'єктивних прав та обов'язків щодо надання цифрового контенту» [28, с. 178]. Водночас, таке визначення не дозволяє встановити фактичну правову природу договору постачання цифрового контенту, оскільки визначення сформовано на основі дефініції «договору», закріпленої у ч. 1 ст. 626 ЦК України.

На підставі аналізу запропонованих підходів тлумачення поняття, можна дійти висновку, що договір про надання цифрового контенту є окремим видом договору, що характеризується наданням (постачанням) виконавцем (постачальником) цифрового контенту на користь споживача за плату або іншу зустрічну дію.

Для повноцінного розуміння правової природи договору про надання цифрового контенту, ми вважаємо за необхідне здійснити його класифікацію з урахуванням загальновизнаних класифікацій договорів, що ґрунтуються на дихотомічному поділі за різними критеріями. Основними критеріями використаними для класифікації договору є: співвідношення прав і обов'язків сторін (односторонній чи двосторонній); економічний критерій (безоплатний чи відплатний); момент виникнення прав та обов'язків у сторін (консенсуальний чи реальний); рівень урегульованості у законодавстві (пойменований чи непойменований) [104, с. 122-123].

Отже, за співвідношенням прав і обов'язків сторін договір постачання цифрового контенту є двостороннім. У кожної сторони договору виникає право, якому кореспондує обов'язок іншої сторони. Так, у споживача є право вимагати від постачальника надати цифровий контент на умовах визначених договором, а у

постачальника існує право вимагати у споживача сплатити ціну договору (чи виконати іншу зустрічну дію на його користь).

Щодо економічного критерію договору про надання цифрового контенту, то такий договір має завжди відплатний характер. Відплатність означає, що за надання цифрового контенту споживач зобов'язаний здійснити зустрічне задоволення вимог постачальника. Переважно відплатність передбачає сплату грошових коштів на користь постачальника, однак, відплатність може вимірюватись не лише в грошовому еквіваленті, а наприклад, у передачі споживачем своїх персональних даних (п. 1 ч. 2 ст. 1 Закону «Про цифровий контент та цифрові послуги»).

За моментом виникнення прав та обов'язків у сторін, договір може бути як консенсуальним, так і реальним. Зокрема, реальність чи консенсуальність договору залежить від умов визначених сторонами в договорі. За загальним правилом, договір є консенсуальним, тобто, вважається укладеним з моменту досягнення згоди між сторонами щодо всіх його істотних умов (наприклад, користувач здійснив передоплату на примірник електронної книги, яка ще не випущена). В протилежному випадку договір є реальним, коли його укладення вимагає фактичної передачі цифрового контенту (наприклад, споживач отримує доступ до відеофільму одночасно з укладенням договору (шляхом прийняття умов договору на онлайн платформі після заповнення відповідного формуляру), однак, такий доступ оплачується автоматично після початку перегляду відеоконтенту).

З позицій класифікації договору за критерієм передбачуваності у цивільному законодавстві, договір про надання цифрового контенту відноситься до пойменованих договорів, оскільки його існування і регулювання прямо передбачене спеціальним нормативним актом – Законом України «Про цифровий контент та цифрові послуги».

Зі сфери застосування Закону № 3321-IX випливає, що регулюванню підпадають відносини business to client (B2C) з приводу постачання цифрового блага. Зазначене підтверджується й специфічним суб'єктним складом сторін договору. Так, виконавцем (постачальником) за таким договором може бути лише суб'єкт господарювання, що здійснює підприємницьку діяльність (фізична особа-

підприємець або юридична особа) пов'язану з реалізацією цифрового контенту. У доктрині поширена думка, що постачальник цифрового контенту повинен володіти майновими та особистими немайновими авторськими правами на використання та розповсюдження цифрового контенту [105, с. 61]. Однак, не можемо погодитись з такою думкою повністю, оскільки особисті немайнові права на об'єкти авторського права нерозривно пов'язані з автором твору, в той час, майнові права автора можуть відчужуватись третім особам. До прикладу, поширеною є практика, коли розробники онлайн-ігор відчужують майнові права на свій твір відповідним дистриб'юторам, які вже безпосередньо реалізують такий товар кінцевим споживачам. При цьому право на авторство на твір залишається за розробниками. Відтак, укладення договору про надання цифрового контенту, елементами якого є об'єкти авторського права, не потребує наявності у постачальника особистих немайнових прав автора. Крім того, поза рамками такої позиції залишається цифровий контент, що не охороняється авторським правом.

Споживач ж відповідно до умов договору є завжди фізичною особою, яка придбаває чи має намір придбати цифровий товар для задоволення особистих потреб [106]. Враховуючи наявність у договірних відносинах фізичної особи-споживача, до договору про надання цифрового контенту застосовуються вимоги законодавства про захист прав споживачів (ч. 2 ст. 627 ЦК України та ст. 19 Закону № 3321-IX).

Після з'ясування специфіки суб'єктного складу договору про надання цифрового контенту необхідно визначити його істотні умови. Істотними є умови договору, досягнення згоди з яких необхідно для того, щоб такий договір вважався укладеним (стаття 638 ЦК України). Цивільний кодекс України називає одну істотну умову для будь-якого договору – це його предмет.

На думку Саванець Л.М. та Стахира Г.М. предметом договору надання цифрового контенту є:

> визначений в договорі конкретний вид цифрових даних, котрі постачальник цифрового контенту повинен надати одержувачу у один із наступних способів: цифрова трансмісія даних, закодованих у дискретні сигнальні імпульси, що вміщуються на зовнішніх матеріальних носіях інформації; завантаження цифрових даних одержувачами на їх персональні технічні пристрої; надсилання даних у формі

стрімінгу онлайн, та будь-який інший доступний для отримання цифрових даних спосіб [105, с. 61].

При цьому цифровий контент, будучи предметом договору, повинен відповідати суб'єктивним та об'єктивним критеріям, критерію належної інтеграції і не порушувати права інтелектуальної власності третіх осіб. Суб'єктивні та об'єктивні критерії цифрового контенту визначено у ст.ст. 5 і 6, а положення про інтеграцію цифрового контенту – у ст.7 Закону України «Про цифровий контент і цифрові послуги».

Попри закріплення суб'єктивних критеріїв у законі зауважуємо, що це лише загальні вимоги до цифрового контенту, які узгоджуються сторонами у договорі. Зокрема, сторони вправі обумовити у договорі про надання цифрового контенту: опис, кількість, якість тощо цифрового контенту; цілі, у яких споживач використовуватиме цифрове благо, щоб постачальник забезпечив його придатність; приналежності, додатки та інструкції, що надаються разом із цифровим контентом; версію, в якій надається цифровий контент (найновіша версія за загальним правилом). Об'єктивні критерії цифрового контенту відображають вимоги законодавця, продиктовані усталеною практикою. До об'єктивних критеріїв слід віднести: придатність для використання цифрового контенту відповідно до мети, з якою зазвичай використовується цифровий контент; надання у кількості та у відповідній якості, які є звичайними для цифрового контенту та на отримання яких споживач може обґрунтовано розраховувати; надання додатків та усіх приналежностей, на які обґрунтовано розраховує споживач; відповідність цифрового контенту демоверсії, що надавалась для ознайомлення [107].

У контексті аналізу договору постачання цифрового контенту, варто зазначити, що не увесь цифровий контент може виступати предметом договору. Цифровий контент, який є складовою товару з цифровими елементами або взаємопов'язаний з таким товаром надається на підставі договору купівлі-продажу товару. Тобто, купівля смартфону особою з визначеним набором застосунків (операційна система до прикладу), регулюється положеннями цивільного законодавства про договір купівлю-продаж. І навпаки, завантаження на смартфон онлайн-ігор, відеофайлів, електронних книг тощо з платформи регулюється договором надання (постачання)

цифрового контенту. Така концепція відповідає положенням Закону № 3321-IX і Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 20 травня 2019 року № 2019/771 [108].

Водночас, варто звернути увагу на досвід Латвії, яка з метою уникнення невизначеності щодо договорів купівлі-продажу цифрового контенту, що не постачаються на матеріальному носії, класифікувала його як договір sui generis. Внаслідок цього латвійський закон про захист прав споживачів отримав розширену сферу застосування. Відтак, приписи закону, які регулюють надання послуг, застосовуються до цифрового контенту, який не постачається на матеріальному носії, якщо інше не передбачено спеціальними нормами, що регулюють захист прав споживачів [109, с. 71].

Враховуючи відплатність договору постачання цифрового контенту та презумпцію відплатності цивільного договору, закріплену у частині 5 статті 626 ЦК України, важливою умовою такого договору надання (постачання) цифрового контенту є його ціна. Проте не можемо говорити, що така умова є істотною, оскільки по-перше, вона не передбачена Законом № 3320-IX як істотна, по-друге, це не випливає із суті самого договору. За таких умов, визначення ціни відбувається відповідно до положень статті 632 ЦК України, виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічний цифровий контент на момент укладення договору [103, с. 107].

Професор Аксель Мецгер слушно зауважив, що відплатність договору постачання цифрового контенту може відображатись не лише у грошовому еквіваленті. Він висловив думку, що персональні дані слід вважати релевантним способом відплати за постачання цифрового контенту, оскільки статтею 3 Директиви № 2019/770 передбачено, що споживач оплачує ціну, надає персональні дані або інші дані постачальнику за постачання цифрового контенту [110, с. 3].

Механізм постачання та використання персональних даних за рахунок надання згоди на обробку споживача, створює враження укладеного договору постачання цифрового контенту на безвідплатній основі. Проте це не так, оскільки такі персональні дані обробляються відповідними платформами, соціальними мережами,

пошуковими системами тощо, на яких надається цифровий контент, і в подальшому використовуються для таргетованої реклами залежно від відвідуваних раніше сторінок, пошукових запитів, інтересів, віку, статі тощо. Вищевикладений механізм подібний на електронний ринок продажу персональних даних користувачів із розміщенням реклами, що подається під виглядом безоплатного цифрового контенту [111, с. 366-367].

Водночас концепція відплатності договору у формі передачі споживачем власних персональних даних за наданий цифровий контент не повністю узгоджується з правом особи на захист персональних даних, що є елементом фундаментального права особи на приватність. Хоча у п. 24 преамбули Директиви № 2019/770 зазначено, що персональні дані за такої бізнес-моделі не можна розглядати як товар, однак, за своєю суттю надані персональні дані виступають саме еквівалентом виконання майнового зустрічного зобов’язання. У світлі викладеного, на стадії розробки і ухвалення Директиви № 2019/770 відповідне застереження було викладено у висновку Європейського інспектора із захисту даних [112] у зв’язку з чим законодавець відмовився вживати у тексті Директиви № 2019/770 конструкцію «data as counter-performance».

Таким чином, можемо зробити висновок, що персональні дані споживача фактично виконують функцію зустрічного виконання зобов’язання у межах договору про постачання цифрового контенту, що дозволяє кваліфікувати такий договір як відплатний. Однак, спостерігається певна правова неузгодженість між визнанням персональних даних як формою відплатності за договором постачання цифрового контенту та правом особи на їх захист.

У юридичній літературі прийнято виокремлювати строк договору як істотну умову притаманну для договірних зобов’язань стосовно надання цифрового контенту. Надання цифрового контенту відбувається у розумний строк, без виправданих зволікань, після укладення договору, якщо інше не встановлено у договорі. Водночас потрібно розуміти, що постачання цифрового контенту може відбуватись на постійній основі, не обмежуючись одноразовими діями. Тому виконавець повинен виконувати свої зобов’язання не лише щодо постачання, а й

технічної справності цифрового контенту, сумлінно протягом усього строку чинності договору [103, с. 107]. Водночас, ми схиляємось до того, що строк не є істотною умовою договору, оскільки сторони можуть обумовити разове надання цифрового контенту споживачу (наприклад, купівля електронної книги).

Отже, правовідносини між постачальником (виконавцем) цифрового контенту та споживачем виникають на підставі договору. Договір про надання цифрового контенту передбачає надання постачальником (виконавцем) споживачу цифрового контенту відповідно до погоджених умов договору. Водночас споживач сплачує ціну договору або передає персональні дані постачальнику. Істотною умовою договору є його предмет. Предметом договору є цифровий контент, який відповідає об'єктивним та суб'єктивним критеріям і є сумісним з цифровим середовищем споживача. Ціна та строк можуть визначатись умовами договору, але вони не є істотними умовами.

3.2. Захист прав споживачів у правовідносинах щодо надання цифрового контенту

Правовідносини у сфері надання цифрового контенту за своєю правовою природою є споживчими відносинами. У цивільній доктрині під споживчими відносинами прийнято розуміти суспільні відносини, врегульовані цивільно-правовими нормами, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з наміром придбання чи придбанням товарів, виконанням робіт та наданням послуг фізичній особі (споживачу) з метою задоволення її особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю, у суб'єкта господарювання, який продає товари, виконує роботи та надає послуги з метою отримання прибутку [113, с. 50]. У цьому контексті важливо підкреслити, що саме споживач виступає «слабкою стороною» у таких правовідносинах, що зумовлює необхідність державного захисту його прав та інтересів.

У частині 4 статті 42 Конституції України [114] встановлено, що держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Аналізуючи згадані положення Основного закону, Конституційний Суд України зазначив, що участь у договорі споживача як слабкої сторони, яка підлягає особливому правовому захисту у відповідних правовідносинах, звужує дію принципу рівності учасників цивільно-правових відносин та свободи договору [115].

У правовій системі України захист прав споживачів слід розглядати не лише як один із інститутів права, а як пріоритетний напрямок державної політики, спрямований на забезпечення конституційних прав людини і громадянина на життя, здоров'я, безпечне навколишнє середовище тощо [116, с. 181]. Захист прав споживачів як цивільно-правовий інститут покликаний забезпечити ефективний механізм відновлення прав споживачів, у випадку їх порушень з боку суб'єкта господарювання, який продає товар, виконує роботу або надає послуги.

Основним законодавчим актом, положення якого регламентують захист прав споживачів, є Закон України «Про захист прав споживачів» [117]. Серед іншого, зазначеним законом встановлено загальні (основні) права споживача (ч. 1 ст. 4). Водночас, варто зазначити, що саме Закон № 3321-IX є нормативно-правовою базою, яка регулює питання захисту прав споживачів у відносинах з надання цифрового контенту. Закон України «Про захист прав споживачів» застосовується субсидіарно, тобто, у разі відсутності відповідного регулювання правовідносин у Законі № 3321-IX. Такий висновок відповідає ч. 3 ст. 1 Закону № 3321-IX.

Як вже зазначалось, захист прав споживачів можна розглядати як один з напрямів державної політики, що відображає гарантований законом контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт з боку держави [118]. Однак, в контексті даного дослідження ми розглянемо захист прав споживачів з точки зору цивільно-правового регулювання, яке забезпечує баланс між економічною свободою суб'єктів господарювання та правовою безпекою особи, якій надається товар чи послуга для власних, некомерційних потреб.

З огляду на закріплене у Конституції України положення та нормативні приписи у законодавстві про захист прав споживачів, важливим для глибшого розуміння сутності захисту прав споживачів є звернення до наукового (доктринального) підходу його розуміння, яке дозволяє встановити його зміст,

завдання та основні правові форми реалізації. Яновицька Г.Б. пропонує визначення «цивільного-правового захисту прав та інтересів споживачів», відповідно до якого:

> цивільно-правовий захист прав та інтересів споживачів – це фактичні і юридичні дії споживачів щодо захисту прав та інтересів, які передбачені у ЗУ «Про захист прав споживачів», діяльність уповноважених законом державних органів, громадських формувань із застосуванням універсальних і спеціальних заходів, способів захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів споживача, що спрямовані на попередження, припинення правопорушення, відновлення порушених прав, а також заходів цивільноправової відповідальності, яка передбачена законодавством про захист прав споживачів [119, с. 211].

Аналізуючи дефініцію, запропоновану Яновицькою Г.Б., можна зробити висновок, що цивільно-правовий захист прав споживачів – це багатокомпонентна система, яка охоплює не лише реалізацію прав самими споживачами, але й активну участь уповноважених державних органів та інститутів громадянського суспільства. На думку науковця, такий захист передбачає як превентивні, так і відновлювальні механізми впливу, включаючи застосування заходів відповідальності, що забезпечує повноцінну охорону споживчих прав у межах приватноправового регулювання. Водночас, таке розуміння поняття «захисту прав споживачів» не дозволяє відмежувати його від терміну «охорони прав споживачів».

Поняття «захист» і «охорона» прав споживачів не є тотожними. Охорона прав споживачів охоплює комплекс превентивних заходів, спрямованих на створення нормативних, інституційних та процедурних гарантій недопущення порушень прав споживачів. Натомість захист прав споживачів має місце на стадії вже допущеного порушення і включає юридичні механізми реагування – відновлення порушених прав, застосування цивільно-правової відповідальності, компенсація завданої шкоди тощо. Таким чином, охорона виступає елементом превенції, а захист – формою юридичної реакції на вже порушене суб’єктивне право [120, с. 29].

Відповідно до ч. 1 ст. 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Дана норма встановлює, що підставою виникнення права на захист є порушення, невизнання або спорювання цивільних прав [121, с. 52]. Враховуючи, що права у споживача виникають на підставі договору про надання цифрового контенту, можна зробити висновок, що підставою для виникнення права на захист є факт порушення

суб'єктивного права споживача, тобто, порушення договірного зобов'язання (договору) з боку постачальника цифрового контенту.

Відповідно до ст. 610 ЦК України порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання). Порушення зобов'язання є родовою категорією, яка складається з двох видів: невиконання та неналежного виконання зобов'язання [103, с. 149]. Невиконання зобов'язання слід розуміти як бездіяльність боржника, коли він узагалі не приступив до його виконання. Натомість неналежне виконання полягає у виконанні зобов'язання з порушенням окремих договірних умов, наприклад, щодо строків, обсягу, якості чи кількості переданого товару [122, с. 74].

Захист прав споживачів реалізується як відповідь на неправомірні дії (бездіяльність) іншого суб'єкта договірних відносин, які порушують права чи законні інтереси споживача. При цьому необхідно встановити який вид порушення (невиконання чи неналежне виконання) договору мав місце для визначення релевантного способу захисту прав споживача. У статі 16 ЦК України регламентовано загальні способи захисту цивільних прав. Одночасно з цим, споживачі цифрового контенту, у випадку порушення їхніх прав, уповноважені використовувати спеціальні способи захисту передбачені у Законі № 3321-IX. Вибір належного способу захисту повинен забезпечити реальне відновлення порушеного права споживача, тобто, повинен забезпечувати ефективність самого захисту [123, с. 329]. Таким чином, застосування конкретного способу захисту споживача залежить від виду порушення договірного зобов'язання, що призвело до порушення певного його суб'єктивного права.

Так, ненадання цифрового контенту виконавцем за договором про надання цифрового контенту слід розцінювати як невиконання договірного зобов'язання. В такому випадку, споживач має право вимагати від постачальника надання цифрового контенту у відповідності до ч. 1 ст. 11 Закону № 3321-IX. В той же час, як випливає із зазначеної частини статті сторони додатково можуть погодити строк для надання цифрового контенту постачальником. У випадку, якщо ж виконавець не надасть цифровий контент у погоджений сторонами строк (а якщо строк сторонами

не погоджувався – у розумний строк), то споживач вправі відмовитися від договору. Споживач відмовляється від договору шляхом повідомлення виконавця про таку відмову, при цьому така відмова може бути подана в електронній (цифровій) формі, а договір вважається припиненим з моменту отримання виконавцем заяви споживача про відмову (ст. 13 Закону № 3321-IX).

Досліджуючи питання захисту прав споживачів у випадку неналежного виконання зобов'язання із надання цифрового контенту Стахира Г.М. звертає увагу на ч. 2 ст. 11 Директиви (ЄС) № 2019/770, яка закріплює відповідальність суб'єкта господарювання за неналежне виконання зобов'язання. Зі змісту положень даного акта, науковець робить висновок, що:

> під неналежним виконанням зобов'язання із постачання цифрового контенту європейський законодавець розуміє передання одержувачу цифрового контенту, котрий не відповідає умовам договору за критеріями об'єктивної, суб'єктивної відповідності та інтегральності [103, с. 177].

Водночас, у випадку неналежного виконання постачальником зобов'язання щодо надання цифрового контенту, зокрема, коли контент не відповідає об'єктивним та суб'єктивним критеріям або є несумісним із цифровим середовищем споживача, існує ієрархічна структура способів захисту прав споживача. Зокрема, первинним способом захисту (first step remedy), з яким споживач може звернутись до постачальника цифрового контенту, є вимога про безоплатне усунення недоліків цифрового контенту з метою приведення його у відповідність до умов договору. За умови звернення споживачем з такою вимогою, у виконавця виникає обов'язок привести цифровий контент у відповідність до умов договору. Усунення недоліків цифрового контенту постачальником відбувається у розумний строк, який відраховується з моменту повідомлення споживачем про невідповідність цифрового контенту. Водночас, положення ч. 4 ст. 12 Закону № 3321-IX дозволяє сторонам самостійно погодити строк для усунення виявлених недоліків цифрового контенту.
У випадку, якщо безоплатне усунення недоліків цифрового контенту є неможливим або призводить до невиправданих та надмірних витрат, споживач отримує право скористатися засобами захисту другого рівня (second step remedy), до яких належить пропорційне зменшення ціни або відмова від договору [103, с. 181].

У частині 5 статті 12 Закону № 3321-IX визначено умови, дотримання яких є необхідним для застосування способів захисту другого рівня. Отже, споживач вправі вимагати пропорційного зменшення ціни або відмовитись від договору якщо: 1) приведення цифрового контенту у відповідність з умовами договору є неможливим або відповідно потребує непропорційних витрат виконавця; 2) виконавець не усунув недоліки вказані у повідомленні споживача у розумний строк або у строк погоджений сторонами; 3) після усунення недоліків виконавцем, невідповідність цифрового контенту умовам договору була виявлена повторно; 4) невідповідність цифрового контенту є настільки істотною, що зменшення ціни або відмова від договору є виправданим за таких обставин; 5) з обставин очевидно або виконавець прямо заявив, що невідповідність цифрового контенту не буде виправлена у розумний строк або без значних незручностей для споживача.

Слід зазначити, що законом визначено правові наслідки застосування способів захисту другого рівня. Так, згідно з ч. 1 ст. 14 Закону № 3321-IX, у разі відмови споживача від договору виконавець зобов'язаний повернути споживачу всі сплачені за договором кошти. Крім того, у ч. 1 ст. 16 Закону № 3321-IX встановлено чіткий строк для виконання обов'язку з повернення грошових вимог споживачу: виконавець зобов'язаний здійснити повернення коштів або задовольнити вимогу про зменшення ціни у розумний строк, але не пізніше 14 днів з моменту отримання відповідної заяви.

Натомість проблемним у даному контексті є питання визначення суми, на яку може відбуватися зменшення ціни договору. У доктрині запропоновано до критеріїв, що визначають пропорційне зменшення ціни договору про надання цифрового контенту, відносити:

> 1) співвідношення ринкової вартості цифрового контенту належної якості на момент укладення договору та ціни договору; 2) співвідношення ринкової вартості аналогічного цифрового контенту належної якості та цифрового контенту з недоліком; 3) співвідношення витрат постачальника на обслуговування програмного та апаратного забезпечення, що уможливлює постачання цифрового контенту за строковим договором та цифрового контенту з недоліком [103, с. 195].

Натомість, законодавець обмежився лише критерієм співвідношення вартості цифрового контенту, що відповідає умовам договору, та фактично наданого

контенту з недоліками (ч. 6 ст. 12 Закону № 3321-IX), не враховуючи інших можливих параметрів оцінки, які б дозволили гнучкіше та справедливіше визначити розмір зменшення ціни договору.

Серед іншого вважаємо за необхідне розглянути також питання модифікації (оновлення, покращення, зміна тощо) цифрового контенту, що надається впродовж строку встановленого договором. Якщо така модифікація суттєво і негативно впливає на доступ або використання контенту, споживач має право безоплатно відмовитися від договору протягом 30 днів з дня отримання інформації про модифікацію чи з дня здійснення модифікації цифрового контенту (в залежності від того, яка з подій швидше настане).

Важливим інструментом у забезпеченні ефективного механізму захисту прав споживачів у сфері надання цифрового контенту виступає можливість звернення споживача зі скаргою до виконавця через Єдиний державний веб-портал для споживачів у сфері електронної комерції – Портал е-покупець. Відповідно до абз. 3 ч. 2 ст. 19 Закону № 3321-IX передбачено, що споживач має право здійснювати захист своїх прав, що виникають у зв’язку з отриманням цифрового контенту у спосіб та формі, визначені Законом України «Про захист прав споживачів» та іншими законами України, у тому числі шляхом подання скарги до виконавця через Портал е-покупець. Запровадження Порталу е-покупець передбачено Законом України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX [124] (далі – Закон № 3153-IX), який набере чинності з дня припинення/скасування воєнного стану.

Впровадження Порталу е-покупець покликано забезпечити здійснення ефективної взаємодії суб’єктів електронної комерції, споживачів та органів державної влади [125, с. 187]. У ст. 16 Закону № 3153-IX регламентовано основні завдання Порталу е-покупець серед яких, зокрема: забезпечення споживачів інформацією про суб’єктів електронної комерції та забезпечення споживачам можливості подання скарг про порушення їхніх прав при придбані продукції (в тому числі і цифрового контенту) у суб’єктів електронної комерції. Приписами ст. 39 зазначеного закону врегульовано порядок подання скарги споживачем суб’єкту

господарювання у випадку виникнення споживчого спору, що в подальшому істотно спрощує реалізацію права на захист у досудовому порядку. Такий механізм сприяє зменшенню навантаження на судову систему та забезпечує оперативне реагування на порушення з боку суб'єктів господарювання. Водночас, функціонування Порталу е-покупець створює додаткові гарантії для споживачів цифрового контенту, забезпечуючи ефективний канал комунікації між споживачем і постачальником цифрового контенту.

Отже, закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» є нормативною базою, на основі якої споживачі мають право здійснювати захист прав у правовідносинах з надання цифрового контенту. Законом визначено способи захисту прав споживачів, порядок і обставини їх застосування.

* * *

1. У межах даного розділу надано загальну характеристику договору про надання цифрового контенту. Зокрема, проаналізовано доктринальні підходи до визначення поняття договору про надання цифрового контенту. Крім того, встановлено, що у Законі № 3321-IX відсутнє легітимне визначення такого договору на відміну від Директиви (ЄС) № 2019/770. Вдалось з'ясувати правову природу договору про надання цифрового контенту та встановити, що цей договір є двостороннім, відплатним, консенсуальним/реальним (в залежності від умов договору), пойменованим.

2. Серед іншого визначено істотні умови договору про надання цифрового контенту. Зокрема, до істотних умов насамперед віднесено предмет договору – цифровий контент. Цифровий контент як предмет договору повинен відповідати суб'єктивним та об'єктивним критеріям, бути здатним до інтеграції у цифрове середовище споживача та не порушувати права третіх осіб, у тому числі права інтелектуальної власності. Також досліджено питання ціни договору як істотної умови договору про надання цифрового контенту, зокрема, співвідношення її з відплатністю договору. Встановлено, що ціна не є істотною умовою договору про надання цифрового контенту Сформовано висновок, який узгоджується з

напрацьованими доктринальними позиціями, що формою оплати за договором постачання цифрового контенту можуть виступати персональні дані споживача.

3. Захист прав споживачів у правовідносинах з надання цифрового контенту в основному врегульовано у Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги». Закон України «Про захист прав споживачів» застосовується до даних правовідносин субсидіарно. Встановлено, що підставою для здійснення захисту прав споживачів є порушення їхніх суб'єктивних прав шляхом невиконання чи неналежного виконання договору про надання цифрового контенту з боку постачальника (виконавця) цифрового контенту. У залежності від виду порушення застосовується відповідний спосіб захисту прав.

4. У Законі № 3321-IX визначено спеціальні способи захисту прав споживачів у правовідносинах з надання цифрового контенту. Так, у випадку ненадання цифрового контенту споживач вправі відмовитись від договору. З іншого боку, якщо порушення прав споживача пов'язано з неналежним виконанням договору, зокрема, в частині надання цифрового контенту з недоліками, існує ієрархія правових способів захисту, які може застосовувати споживач. Первинним способом захисту є правова вимога спрямована на спонукання постачальника надати цифровий контент належної якості. У разі невиконання такої вимоги у строк обумовлений сторонами (або розумний строк, якщо сторони не узгодили строк для усунення недоліків), споживач може вимагати пропорційного зменшення ціни договору або відмовитись від договору. Правові наслідки пропорційного зменшення ціни договору та відмови від договору визначені законом.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження наукових джерел, законодавства та правозастосовної практики нами було сформульовано наступні висновки:

1. Проведено аналіз нормативно-правової бази, який дозволив встановити, що український законодавець лише нещодавно став на шлях системного створення цілісної законодавчої бази, яка регулює правовий режим цифрових речей. Починаючи з 2017 року, в Україні здійснювались переважно фрагментарні спроби врегулювати суспільні відносини, об’єктом яких виступали певні цифрові речі. Законодавчі ініціативи були спрямовані на визначення правового режиму лише окремих цифрових благ, насамперед криптовалюти та віртуальних активів. Попри це, прийняття у середині 2023 року Закону № 3320-IX та Закону № 3321-IX стало проривним кроком до побудови сучасної правової системи, адаптованої до викликів інформаційного суспільства та цифрової економіки.

Встановлено, що Законом України № 3320-IX розширено систему об’єктів цивільних прав шляхом її доповнення новим благом – цифровою річчю. Зазначеним нормативно-правовим актом закріплено легітимне визначення цифрової речі, її правовий режим та правила цивільного обігу. Поряд з тим, Законом України № 3321-IX визначено правові основи регулювання відносин між виконавцем та споживачем щодо надання цифрового контенту та/або цифрової послуги.

Серед іншого проаналізовано законодавство деяких іноземних країн у сфері регулювання цифрових речей. Слід зазначити, що станом на сьогодні відсутній уніфікований підхід до нормативного регулювання цифрових речей. У більшості випадків правовий режим таких об’єктів визначається фрагментарно та залежно від їх функціонального призначення (наприклад, як засобу платежу, інформаційного ресурсу чи результату творчої діяльності). Одним з небагатьох позитивних прикладів є Республіка Молдова, відповідно до законодавства якої цифрову річ виокремлено як окрему категорію об’єктів цивільних прав. Комплексний підхід до розуміння цифрових благ простежується також у законодавстві Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. Завдяки напрацюванням Правової

комісії Англії та Уельсу, яка у 2023 році у своїй доповіді рекомендувала офіційно визнати цифрові активи (цифрові речі) окремою категорією майна, британське цивільне право поступово наближається до розуміння цифрової речі як самостійного об'єкта цивільних правовідносин. Водночас, не менш важливим є досвід нормативного регулювання цифрових речей у Європейському Союзі. Провідну роль відіграє MiCA, який закріпив єдині правила для випуску, обігу та нагляду за криптоактивами. Поряд з тим, важливим інструментом регулювання суспільних відносин у сфері постачання цифрового контенту у ЄС є Директива (ЄС) № 2019/770, яка лягла в основу прийнятого Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги».

2. Проаналізовано легітимне визначення «цифрової речі», закріплене у ст. 179-1 ЦК України. Зокрема, під цифровою річчю розуміють нематеріальне благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. В контексті аналізу категоріально-понятійного апарату досліджено наукові підходи до тлумачення нематеріальних благ, що існують у цифровому середовищі. Окремої уваги заслуговує підхід щодо використання терміну «цифровий актив» для позначення цифрових благ. Серед іншого, встановлено, що за своє правовою природою цифрові речі є нематеріальними благами, відтак включення статті 179-1 ЦК України до Глави 13 «Речі. Майно» ЦК України суперечить формальним правилам логіки і породжує певну неузгодженість у розумінні поняття «річ» та «цифрова річ». Враховуючи наявність певної логічної суперечності при з'ясуванні змістовного навантаження даних правових категорій, підтримано пропозицію стосовно зміни поняття «річ» на «матеріальна річ» з метою уникнення термінологічної плутанини та забезпечення системної узгодженості норм Цивільного кодексу України. Встановлено основні ознаки цифрової речі як об'єкта цивільних прав. До таких ознак слід віднести: цифрове середовище існування та майнову (економічну) цінність, яка визначається наявністю попиту та пропозиції на ринку.

3. Шляхом аналізу законодавчих положень виокремлено види цифрових речей. Зокрема, у ч. 1 ст. 179-1 ЦК України передбачено три види цифрових речей:

віртуальні активи, цифровий контент та інші цифрові блага, які відповідають критеріям цифрової речі. Здійснено аналіз поняття та правової природи віртуальних активів відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» (не набрав чинності) та MiCA. Відповідно до законодавства України віртуальні активи поділяються на забезпечені та незабезпечені, а відповідно до MiCA розрізняють три види криптоактивів (віртуальних активів): токени електронних грошей, токени прив'язані до активів та утилітарні токени. Слід звернути увагу, що з метою виконання Україною взятих євроінтеграційних зобов'язань, у Верховній Раді України зареєстровано кілька законопроєктів, які пропонують внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи» з метою узгодження законодавчих положень з MiCA.

Встановлено, що особливості правового регулювання цифрового контенту закріплено у Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги». Враховуючи правову природу цифрового контенту, досліджено питання його співвідношення із об'єктами авторського права та суміжних прав і поширення на нього Закону України «Про авторське право та суміжні права». Зокрема, встановлено, що цифровий контент і авторський твір, який може бути його елементом, це два самостійні об'єкти цивільних прав з різним правовим режимом. Окрім зазначеного, аналіз критеріїв цифрової речі дозволив виокремити специфічні об'єкти цивільних правовідносин, на які може поширюватись правовий режим цифрових речей. Зокрема, зроблено висновок, що до таких цифрових благ можна віднести онлайн обліковий запис (акаунт у соціальній мережі), електронні гроші та доменне ім'я.

4. Проаналізовано доктринальний підхід щодо становлення нового речового права, так званого права віртуальної власності, яке застосовується лише до цифрових речей. Зроблено висновок, що впровадження нового речового права, тобто, права віртуальної власності суперечить принципу numerus clausus (визначеного законом переліку речових прав), на якому базується система речових прав в Україні. Відтак, на цифрові речі у власника виникає право власності, а не право віртуальної власності.

5. Здійснено аналіз особливостей реалізації правомочностей власника (володіння, користування та розпорядження) у контексті їх застосування до цифрової речі. Виявлено, що правовий титул володіння не застосовний до цифрових речей через їхню нематеріальну (цифрову) природу. Натомість вітчизняна та іноземна доктрина пропонують на зміну володіння концепцію «практичного контролю», що може стати еквівалентом права володіння цифровою річчю. Розуміння теорії контролю викладено у Принципах УНІДРУА про цифрові активи та приватне право, де під контролем слід розуміти: виключне право вільно використовувати цифрову річ (отримувати вигоду від використання); перешкоджати іншим особам у використанні цифрового активу; вільно передавати право контролю над цифровою річчю третім особам (так звана «зміна контролю»). Як альтернативу застосування концепції «практично контролю» цифрових речей, запропоновано концепцію «цифрового володіння», що є різновидом володіння як такого і вбачається за можливе впровадження шляхом внесення відповідних змін до цивільного законодавства або розвитку судової практики. З'ясовано, що обидві концепції можуть мати місце у правовій системі речових прав, але за наявності внесених відповідних змін до законодавства чи формування судами нової правозастосовної практики.

Серед іншого розглянуто й інші правові титули власника цифрової речі: право користування та право розпорядження. Встановлено, що основною особливістю при реалізації даних повноважень виступають обмеження, які можуть встановлюватись провайдером/оператором цифрової платформи/майданчику, на якому розміщена цифрова річ. Таким чином, ми погоджуємось з висловленою науковою позицією, що право власності на цифрову забезпечується опосередкованим існуванням відносин між власником та оператором/провайдером цифрової платформи/майданчику, який забезпечує доступ власнику до цифрової речі.

6. Проаналізовано порядок спадкування об'єктів цифрової спадщини у відповідності до норм спадкового права України. Встановлено, що спадкування прав та обов'язків щодо цифрових благ відбувається у загальному порядку. Попри це, українська правова доктрина пропонує новелу у відносинах спадкування, яка

стосується впровадження цифрового заповіту. Цифровий заповіт розглядається як особисте розпорядження спадкодавця щодо цифрової спадщини на випадок його смерті. Крім того, проаналізовано інші способи визначення спадкоємців у випадку спадкування цифрових активів, зокрема, шляхом призначення спадкоємця за допомогою спеціалізованої платформи чи сервісу як у випадку спеціальної функції від Apple для своїх користувачів («Цифрова спадщина» (Digital Legacy)).

7. Також розглянуто досвід США у питанні регулювання спадкування цифрових речей. Зроблено висновок, що запропонована RUFADAA ієрархічна система правил визначення спадкоємця цифрових активів є одним із передових механізмів забезпечення спадкування цифрових речей. Також розглянуто досвід Федеративної Республіки Німеччини, відповідно до законодавства якої спадкування цифрових активів здійснюється на загальних умовах правонаступництва. Проаналізовано прецедентні судові рішення Федерального суду Німеччини щодо можливості спадкування облікових записів (акаунтів) у соціальних мережах.

8. На підставі аналізу цивілістичної доктрини, українського та європейського законодавства зроблено висновок, що договір надання про цифрового контенту є окремим видом договору, що характеризується наданням (постачанням) виконавцем (постачальником) цифрового контенту на користь споживача за плату або іншу зустрічну дію. Крім того, здійснено класифікацію договору про надання цифрового контенту і визначено, що такий договір є двостороннім, відплатним, консенсуальним/реальним (в залежності від умов договору) та пойменованим. Також встановлено істотні умови договору про надання цифрового контенту. Зокрема, предметом такого договору є цифровий контент (дані, які створюються і надаються в цифровій формі), який, повинен відповідати суб’єктивним та об’єктивним критеріям, критерію належної інтеграції і не порушувати права інтелектуальної власності третіх осіб. Проаналізовано, що ціна договору не є його істотною умовою, оскільки договір може укладатись сторонами без визначення у ньому ціни. В той же час, відплатою за надання цифрового контенту в такому випадку буде передача постачальнику (виконавцю) персональних даних споживача. Щодо ще однієї істотної умови договору про надання цифрового контенту, то у

доктрині прийнято вважати строк істотною умовою. Однак, не зовсім можемо погодитись з таким висновком, враховуючи, що надання цифрового контенту може відбуватись разово.

9. Захист прав споживачів у сфері надання цифрового контенту є однією з державних гарантій, передбачених Конституцією України. При аналізі положень законодавства встановлено, що Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» є основним нормативно-правовим актом, який регулює питання захисту прав споживачів (зокрема, вибір способу захисту). Натомість Закон України «Про захист прав споживачів» застосовується до таких відносин субсидіарно лише у випадку відсутності належного регулювання у профільному законі, що узгоджується із приписом ч. 3 ст. 1 Закону № 3321-IX. Крім того, зроблено висновок, що підставою застосування споживачем способу захисту є порушення його суб'єктивних прав. Саме порушення прав тісно пов'язано з порушенням договірного зобов'язання з надання цифрового контенту. У доктрині закріплено два види такого порушення: невиконання чи неналежне виконання зобов'язання. При цьому, у залежності від того, чи постачальник не надав цифровий контент споживачу (не виконав зобов'язання) або надав цифровий контент з недоліками (не належно виконав зобов'язання) споживач обмежений у виборі відповідного способу захисту, яким він вправі скористатись.

В контексті вищевикладеного слід зазначити, що при неналежному виконанні зобов'язання з боку постачальника у формі надання цифрового контенту з недоліками, існує ієрархія способів захисту, які споживач може використати для відновлення своїх прав. Первинним способом захисту (first step remedy), з яким споживач може звернутись до постачальника цифрового контенту, є вимога про безоплатне усунення недоліків цифрового контенту з метою приведення його у відповідність до умов договору. У випадку, якщо безоплатне усунення недоліків цифрового контенту є неможливим або призводить до невиправданих та надмірних витрат, споживач отримує право скористатися засобами захисту другого рівня (second step remedy), до яких належить пропорційне зменшення ціни або відмова від договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав: Закон України від 10.08.2023 р. № 3320-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).

2. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10.08.2023 р. № 3321-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).

3. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України: постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 650. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-п#Text (дата звернення: 08.05.2025).

4. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 08.05.2025).

5. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с. URL: https://pravo.ua/wp-content/uploads/2021/01/Proekt-Koncepcii-onovlennja-Civilnogo-kodeksu-Ukraini.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

6. Про обіг криптовалюти в Україні: Проект Закону від 06.10.2017 р. № 7183. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 08.05.2025).

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні): Проект Закону від 30.10.2017 р. № 7246. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62816 (дата звернення: 08.05.2025).

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: Проект Закону від 14.09.2018 р. № 9083. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597 (дата звернення: 08.05.2025).

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з крипто активами: Проект Закону від 15.11.2019 р. № 2461. URL: http://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=2461&conv=9 (дата звернення: 08.05.2025).

10. Про токенізовані активи та криптоактиви: Проект Закону від 15.11.2020 р. № 4328. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4570 (дата звернення: 08.05.2025).

11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX: станом на 9 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).

12. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).

13. Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об’єктів цивільних прав: Проект Закону (первинна редакція) від 17.12.2021 р. № 6447. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/38588 (дата звернення: 08.05.2025).

14. Пояснювальна записка до Проекту Закону «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об’єктів цивільних прав» (у первинній редакції) від 17.12.2021 р. № 6447. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/38588 (дата звернення: 08.05.2025).

15. Калаур І. Зайцева-Калаур І. Цифрова річ як об’єкт цивільних прав: законодавча модель правового режиму та доктринальні. *Цивілістична платформа.* 2025. № 1 (4). С. 6-18. URL: https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-6-18 (дата звернення: 08.05.2025).

16. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital

services. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng (date of access: 08.05.2025).

17. Пояснювальна записка до Проекту Закону «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 31.01.2022 р. № 6576. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=6576&conv=9 (дата звернення: 08.05.2025).

18. Філатова-Білоус Н. Правова природа онлайн-акаунтів. Речово-правова, зобов'язально-правова чи щось інше?. *Цивілістична платформа.* 2025. № 1 (4). С. 102-124. URL: https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-102-124 (дата звернення: 08.05.2025).

19. Майданик Р. Цифрова річ як майно та її оборотоздатність. *Цивілістична платформа.* 2025. № 1 (4). С. 19-59. URL: https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-19-59 (дата звернення: 08.05.2025).

20. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng (date of access: 08.05.2025).

21. Summary of: Regulation (EU) 2023/1114 on markets in crypto-assets (Mica). 25.09.2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:4626998 (date of access: 08.05.2025).

22. Financial Services and Markets Act 2023. Section 69. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/29/section/69 (date of access: 08.05.2025).

23. Digital Assets: Final Report. The Law Commission for England and Wales. P. 283. URL: https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20250109172211mp_/https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/cloud-platform-e218f50a4812967ba1215eaecede923f/uploads/sites/30/2023/06/Final-digital-assets-report-FOR-WEBSITE-2.pdf (date of access: 08.05.2025).

24. Anderson P. A general introduction to virtual currency regulation in United Kingdom. August 1 2024. URL:

https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2fad315f-b4ae-45bb-b6d3-48a086d97b9a (date of access: 08.05.2025).

25. Digital Assets: Summary of final report. The Law Commission for England and Wales. P. 21. URL: https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20250109114952mp_/https://cloud-platform-e218f50a4812967ba1215eaecede923f.s3.amazonaws.com/uploads/sites/30/2023/06/14.294_LC_Digital-assets-summary_v5_WEB.pdf (date of access: 08.05.2025).

26. Policy paper. Property (Digital Assets Etc.) Bill: factsheet. URL: https://www.gov.uk/government/publications/property-digital-assets-etc-bill/property-digital-assets-etc-bill-factsheet (date of access: 08.05.2025).

27. Property (Digital Assets Etc.) Bill. [HL]. Ordered to be Printed, 3rd February 2025 Ordered to be Printed, 3rd February 2025. URL: https://bills.parliament.uk/publications/58474/documents/5864 (date of access: 08.05.2025).

28. Гулейков І. Ю. Цифрові активи в цивільному обороті України: дис. … д-ра філософії в галузі права: 081. Київ. 2025. 243 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1050 (дата звернення: 13.04.2025).

29. Baydakova A. Вайомінг: нормативна ясність і дружні до криптовалют банки підживлюють блокчейн-революцію. *CoinDesk*. URL: https://www.coindesk.com/uk/consensus-magazine/2023/06/27/wyoming-regulatory-clarity-and-crypto-friendly-banks-fuel-blockchain-revolution?utm_source=chatgpt.com. (дата звернення: 08.05.2025).

30. Логойда В.М. Правовий статус криптовалюти в США. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 2. С. 341-346. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36760 (дата звернення: 08.05.2025).

31. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: https://sum.in.ua (дата звернення: 08.05.2025).

32. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV: станом на 23 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text (дата звернення: 08.05.2025).

33. Майданик Р.А., Майданик Н.І., Попова Н.Р. Цифрові речі. Право України на шляху до широкого розуміння речі. *Scientia. I International Scientific and Theoretical Conference «Science of XXI century: development? Main theories and achivments»*. 2022. Vol. 1. С. 84-88. URL: https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/view/24.12.2021/708 (дата звернення: 08.05.2025).

34. Мічурін Є.О. Цифрова річ: щодо подальшого вдосконалення правового регулювання. *Актуальні питання модернізації приватно-правових відносин: Європейський досвід та перспективи (Матвєєвські цивілістичні читання):* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20 жовт. 2023 р. / Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2023. С. 100-103. URL: https://www.researchgate.net/profile/Evgen-Micurin/publication/375277761_Zbirnik_2023/links/654520c23fa26f66f4d271d1/Zbirnik-2023.pdf#page=100 (дата звернення: 08.05.2025).

35. Мічурін Є. Об’єкти цифрових технологій та їхнє правове регулювання. *Copernicus political and legal studies*. 2022. Т. 1, № 3. С. 22-29. URL: https://doi.org/10.15804/cpls.20223.03 (дата звернення: 08.05.2025).

36. Некіт К.Г. Цифрові дані та інформація як об’єкти права власності. *Часопис цивілістики*: наук.-практ. журн. за ред. Харитонов Є.О. Гельветика. Одеса. 2021. № 42. С. 38-43. URL: https://hdl.handle.net/11300/15679 (дата звернення: 08.05.2025).

37. Кричевська Т.О. Технологія розподіленого реєстру: теоретико-інституційні засади, потенціал, фактичні досягнення та соціально-економічне значення. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. С. 13. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.84 (дата звернення: 08.05.2025).

38. Даниленко О.В. Щодо цифрових речей як нових об’єктів цивільних прав. *Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування:* матеріали XXI наук.-практ. конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962-1987 рр.) Маслова В.П., Харків, 17 лют.

2023 р. Харків. 2023. С. 148-154. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19642/1/Danilenko_148-154.pdf (дата звернення: 13.04.2025).

39. Кудь А.А. Обґрунтування поняття «цифровий актив»: економіко-правовий аспект. *International journal of education and science.* 2019. Vol. 2, №. 3. С. 29-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/intjeds_2019_2_3_5 (дата звернення: 08.05.2025).

40. Бацуца В.М. До питання встановлення правової природи цифрових активів у сучасному цивільному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2022 № 55. С. 32-35. URL: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.55.7 (дата звернення: 08.05.2025).

41. Яксун В.С. Поняття цифрових активів та їх види. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/208.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

42. Digital Assets and Private Law Principle: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT) 2(2). 2023. P. 122 URL: https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2024/01/Principles-on-Digital-Assets-and-Private-Law-linked-1.pdf (date of access: 08.05.2025).

43. Сліпченко С.О. Поняття об’єкту цивільних прав: традиції та сучасність. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність:* матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962-1987 рр.) Маслова В.П., Харків, 4 лют. 2022 р. Харків. 2022. С. 127-132. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Maslov_100.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

44. Нестеренко О.П. Карл Менгер: учений-теоретик, наставник, фундатор австрійської традиції. (З нагоди 140-річчя публікації праці «Основи політичної економії»). *Економічна теорія.* 2012. № 2. С. 72-84. URL: http://etet.org.ua/docs/ET_12_2_72_uk.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

45. Цивільне право. Загальна частина: навч. посіб. кол. авторів / за заг. ред. Сліпченка С.О., Зайцева О.Л. МВС України. Харків. ХНУВС. 2022. 332 с. URL:

https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Tsyvilne-pravo_Zahalna-chastyna_navchalnyi-posibnyk_KhNUVS_2022.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

46. Скрипник В.Л. Доктринальне поняття об’єктів цивільних прав та їх система в умовах рекодифікації. *Вісник Маріупольського державного університету.* Право. 2022. Вип. 23-24. С. 17-22. URL: https://visnyk-pravo.mdu.in.ua/uk/pravo_23_24_2022.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

47. Тарасенко Л.Л. Інтернет-сайт як об’єкт ІТ-права. *Право України.* 2018. № 1. С. 103-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2018_1_11 (дата звернення: 08.05.2025).

48. Мічурін Є.О. Віртуальні блага: особливості та ознаки. *Форум права.* 2021. № 68 (3). С. 67-73. URL: http://doi.org/10.5281/zenodo.5075696 (дата звернення: 08.05.2025).

49. Майданик Р.А. Цифрова річ: поняття та правова природа. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права:* матер. шост. всеукр. наук.-практ. конф., Львів, 29 верес. 2022 р. / Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. Львів. 2022. С. 173-178. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/Zbirnyk.pdf#page=173 (дата звернення: 08.05.2025).

50. Бабецька І.Я. Цифрові речі як об’єкти цивільних прав. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. Вип. 17(29). 2024. С. 142-149. URL: https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.142-149 (дата звернення: 08.05.2025).

51. Ісаєв А. Цифрові речі та цифрові гроші за цивільним законодавством України. *Цивілістична платформа.* 2025. № 1 (4). С. 167-178. https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-167-178 (дата звернення: 08.05.2025).

52. Скрипник В.Л. Оборотоздатність об’єктів цивільних прав. *Публічне право.* 2018. № 4 (32). С. 190-196. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/files/32/25.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

53. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верхов. Ради України від 17.06.1992 № 2471-XII: станом на 24 січ. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text (дата звернення: 08.05.2025).

54. Оджиковський В., Утіралова К., Чопик І. Віртуальні активи: старе по-новому. *Юридична газета.* 01.04.2024. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/virtualni-aktivi-stare-ponovomu.html (дата звернення: 08.05.2025).

55. Волощук Д., Златін В. ЄС затвердив єдині правила для криптоактивів. Як це вплине на європейський та український ринок. 22.04.2023. URL: https://forbes.ua/innovations/mica-dlya-kripti-es-zatverdiv-edini-pravila-dlya-kriptoaktiviv-yak-tse-vpline-na-evropeyskiy-ta-ukrainskiy-kriptorinok-poyasnyuyut-yuristi-daniil-voloshchuk-ta-vyacheslav-zlatin-21042023-13236 (дата звернення: 08.05.2025).

56. Що таке NFT? Основні концепції невзаємозамінних токенів. *Kraken.* URL: https://www.kraken.com/uk/learn/what-are-non-fungible-tokens-nft (дата звернення: 08.05.2025).

57. Що таке CryptoPunks? *Kraken.* URL: https://www.kraken.com/uk/learn/what-are-cryptopunks (дата звернення: 08.05.2025).

58. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).

59. Зеров К. Цифрові речі, цифровий контент, NFT та авторське право: співвідношення в межах розширеного кола об’єктів цивільних прав. *Вища школа адвокатури НААУ*. 24.08.2023. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/cifrovi-reci-cifrovii-kontent-nft-ta-avtorske-pravo-spivvidnosennia-v-mezax-rozsirenogo-kola-objektiv-civilnix-prav (дата звернення: 08.05.2025).

60. ЮФ «Правовий Альянс». Цифрові речі та цифровий контент: новації законодавства, договірні відносини URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/223070_tsifrov-rech-ta-tsifroviy-kontent-novats-zakonodavstva-dogovrn-vdnosini (дата звернення: 08.05.2025).

61. Саванець Л.М., Стахира Г.М. Цифровий контент як об`єкт авторського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія «Право», 2019. Вип. 59. С. 167-170. URL:

https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/921990.pdf. (дата звернення: 08.05.2025).

62. Трофименко Д.С., Федоренко Д.О. Проблемні аспекти розуміння правової природи цифрового контенту. *Juris Europensis Scientia.* 2022. № 1. С. 43-47. URL: https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.313 (дата звернення: 08.05.2025).

63. Сліпченко С.О. Онлайновий обліковий запис у цивільному праві України. *Проблеми цивільного права та процесу:* тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці від дня нар. Пушкіна О.А., Вінниця, 19 трав. 2023 р. 2023. С. 91-96. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f1038e1d-66a2-461a-b436-6f014130664a/content (дата звернення: 08.05.2025).

64. Даниленко О.В. Правовий режим грошей як об'єктів цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Даниленко ; кер. роботи В. Л. Яроцький; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 19 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2017/Danilenko_2017.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

65. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX: станом на 1 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).

66. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII: станом на 29 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text (дата звернення: 08.05.2025).

67. Петрів М.В. Доменне ім’я як засіб індивідуалізації в цифровому середовищі. *Часопис цивілістики.* № 33. С. 92-96. URL: https://hdl.handle.net/11300/17680 (дата звернення: 08.05.2025).

68. Некіт К.Г. Доменне ім'я як об'єкт цивільних прав. *Часопис цивілістики.* 2017. №. 23. С. 40-44. URL: http://hdl.handle.net/11300/9112 (дата звернення: 08.05.2025).

69. Зеров К. "Paeffgen (Паеффген) проти Німеччини": право на доменне ім'я є правом власності (Ст.1 Протоколу №1 Конвенції, Заяви №№ 25379/04, 21688/05, 21722/05 та 21770/05 від 18 вересня 2007 року). URL: https://protocol.ua/ua/paeffgen_gmbh_proti_nimechchini_pravo_na_domenne_im_y

a_e_pravom_vlasnosti_(st_1_prrtokolu_1_konventsii_zayavi_25379_04_21688_05_21722_05_ta_21770_05_vid_18_veresnya_2007_roku)/. (дата звернення: 08.05.2025).

70. Горбік В. Найдорожчі доменні імена, продані у 2023 році. 25.01.2024 р. URL: https://dev.ua/news/naidorozhchi-domenni-imena-prodani-u-2023-rotsi-1706114264 (дата звернення: 08.05.2025).

71. Сліпченко С.О., Сліпченко А.С. Правовий режим цифрових речей в контексті вітчизняної концепції права власності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 4. С. 216-223. URL: http://lsej.org.ua/4_2024/52.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

72. Мічурін Є.О. Щодо дискусії про право власності на цифрову річ. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна,* Серія «Право». 2024. № 38. С.116–123. URL: https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-38-12 (дата звернення: 08.05.2025).

73. Некіт К.Г. Особливості змісту та здійснення права віртуальної власності. Часопис цивілістики. 2019. №32. С. 86-92. URL: https://hdl.handle.net/11300/17746 (дата звернення: 08.05.2025).

74. Некіт К.Г. Віртуальна Власність як особливий вид права власності: бути чи не бути? *Речове право: пріоритети та перспективи.* Київські правові читання. Київ, 22 берез. 2019 р. Київ. Алерта. 2019. С. 127-132. URL: https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3455842 (дата звернення: 08.05.2025).

75. Майданик Р.А., Майданик Н.І., Попова Н.Р. Переосмислення загальної частини речового права в умовах європеїзації та кодифікації. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 6. С. 39-54. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.07 (дата звернення: 08.05.2025).

76. Kremen v. Cohen, VP BVI LLC, 337 f.3d 1024, 1026 (9th Circ. 2003). *Casemine* URL: https://www.casemine.com/judgement/us/5914b7d8add7b04934781841 (date of access: 08.05.2025).

77. Цивільне право України: підручник у 2т. / за ред. Борисової В.І., Спасибо-Фатєєвої І.В., Яроцького. В. Л. Х.: «Право», 2011. Т.1. С. 655. URL:

https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/CPU_1.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

78. Palka P. Virtual property: towards a general theory. Thesis submitted for assessment with a view to obtaining the degree of Doctor of Laws of the European University Institute. European University Institute. Florence. 2017. 240 p. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/49664/Palka_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y (date of access: 08.05.2025).

79. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.07.2018 р. у справі № 653/1096/16-ц (провадження № 14-181 цс 18). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/75296538 (дата звернення: 08.05.2025).

80. Попов Ю.Ю. Книжкове володіння нерухомістю: концепція і огляд критики. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 6. С. 257-272 URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.44 (дата звернення: 08.05.2025).

81. Sheldon D. Claiming ownership, but getting owned: contractual limitations on asserting property interests in virtual goods. *UCLA Law Review.* 2007. № 54. P. 751-787. URL: https://www.uclalawreview.org/claiming-ownership-but-getting-owned-contractual-limitations-on-asserting-property-interests-in-virtual-goods/ (date of access: 08.05.2025).

82. Еннан Р. Правовий режим «віртуальної власності»: поняття, ознаки, сутність і правова природа. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2019. № 3. С. 123-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2019_3_14 (дата звернення: 08.05.2025).

83. D`Anastasio C. Market for ‘Counter-Strike 2’ Digital Items Hits New High. *Bloomberg.* URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2025-03-07/market-for-counter-strike-2-digital-items-hits-all-time-high (date of access: 08.05.2025).

84. Булеца С.Б. Віртуальне майно у метавсесвіті як об’єкт цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2022. Т 1. № 72. С. 126-133. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.21 (дата звернення: 08.05.2025).

85. Некіт, К.Г. До питання про специфіку змісту права власності на цифрові речі. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність:* матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН

УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) Маслова В.П., Харків, 4 лют. 2022 р. Харків. 2022. С. 247-252. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Maslov_100.pdf#page=247 (дата звернення: 08.05.2025).

86. Майданик Л.Р. Віртуальний об’єкт як виклик для класичних підходів у речовому праві. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2019. № 2. С. 59-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2019_2_8 (дата звернення: 08.05.2025).

87. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник: в 2 т. / за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів. «Новий Світ-2000». 2014. 428 с. URL: https://surl.li/pdbkue (дата звернення: 08.05.2025).

88. Ларченко М. О., Ткач О. О. Юридичне оформлення процесу спадкування цифрових активів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* 2024. № 13. С. 3-8. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-01-08 (дата звернення: 08.05.2025).

89. Ясечко С.В. Цифровий спадок в епоху діджиталізації. *Проблеми цивільного права та процесу:* тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці від дня нар. Пушкіна О.А., Харків, 20 трав. 2022 р. 2022. С. 218-221. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d23add47-cfb1-484f-ae8f-30d0311c7b43/content (дата звернення: 08.05.2025).

90. Калітенко О.М. Саморегулювання в сфері цифрового спадкування: окремі аспекти. *Юридичний вісник.* 2023. № 4. С. 38-44. URL: https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.5 (дата звернення: 08.05.2025).

91. Постанова Верховного Суду від 27.05.2020 у справі № 383/18/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89675163 (дата звернення: 08.05.2025).

92. Вовк М.З. Особливості правового регулювання спадкування цифрових активів та інтелектуальної власності в умовах розвитку блокчейн-технологій. *Академічні візії.* 2024. № 35. С. 1-10. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.13903131 (дата звернення: 08.05.2025).

93. Juhás, Ágnes. Inheriting Digital Assets – A Glimpse Into the Future. *Juridical Tribune – Review of Comparative and International Law 14*. 2024. № 4: P. 547-563 URL: https://www.tribunajuridica.eu/arhiva/y14v4/2.pdf (date of access: 08.05.2025).

94. "Цифрова спадщина" Apple – нова функція, яка дозволяє заповідати свої дані на iPhone близьким людям. *iSpaceblog*. URL: https://ispace.ua/blog/tsifrova-spadshhina-apple-nova-funktsiya-yaka-dozvolyaye-zapovidati-svoyi-dani-na-iphone-blizkim-lyudyam/ (дата звернення: 08.05.2025).

95. Дані, до яких має доступ спадкоємець. *Apple*. URL: https://support.apple.com/uk-ua/103128 (дата звернення: 08.05.2025).

96. The Revised Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act (RUFADAA). URL: https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/ufadaa.html (date of access: 08.05.2025).

97. Чупрій-Бакшеєва Д.Ю. Особливості регулювання цифрового спадкування за законодавством США та держав-членів ЄС. *Цивілістика.* С. 115-121. URL: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.15 (дата звернення: 08.05.2025).

98. D.C. Law 23-189. Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act of 2020. https://code.dccouncil.gov/us/dc/council/laws/23-189 (date of access: 08.05.2025).

99. A Summary: The Revised Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act. Uniform Law Commission. URL: https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=ee249d3b-acf6-bc05-f134-c53538cec1e2&forceDialog=1 (date of access: 08.05.2025).

100. Chowdhury J. Digital legacy: redefining estate law in the age of social media and virtual assets. Legal research & analysis. 2025. Vol. 3, no. 1. P. 51-56. URL: https://doi.org/10.69971/lra.3.1.2025.57 (date of access: 08.05.2025).

101. Terletska. M. The succession of digital assets in the EU. Thesis for: Bachelor's. Tallinn. Tallinn University of Technology. 2022. 40 p. URL: https://doi.org/10.13140/RG.2.2.22149.01764 (date of access: 08.05.2025).

102. Germany: Federal Court of Justice Rules Digital Social Media Accounts Inheritable. *Library of Congress*. URL: https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2018-09-

07/germany-federal-court-of-justice-rules-digital-social-media-accounts-inheritable/ (date of access: 08.05.2025).

103. Стахира Г.М. Цивільно-правове регулювання обігу цифрового контенту: дис. ... д-ра філос.: 081 - Право. Тернопіль. ЗУНУ. 2020. 232 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40503 (дата звернення: 08.05.2025).

104. Шишка Р.Б. Характеристика договорів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2013. № 4. С. 119-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2013_4_25 (дата звернення: 08.05.2025).

105. Саванець, Л.М., Стахира ГМ Концепція договору постачання цифрового контенту в умовах адаптації договірного права України до acquis communitare ЄС. *Форум Права* 2020. Вип. 61 №. 2. С. 56-64. URL: http://doi.org/10.5281/zenodo.3702455 (дата звернення: 08.05.2025).

106. Ходош А., Медведєва А. Новий Закон про цифровий контент та цифрові послуги: регулювання, якого бракувало, чи брак? *ЮРЛІГА*. https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/226494_noviy-zakon-pro-tsifroviy-kontent-ta-tsifrov-poslugi-regulyuvannya-yakogo-brakuvalo-chi-brak (дата звернення: 08.05.2025).

107. Медведєєва А. Цифрові речі, цифровий контент та авторське право: що не так з регулюванням у цифровому середовищі? *ETERNA LAW.* URL: http://eterna.law/uk/czyfrovi-rechi-czyfrovyj-kontent-ta-avtorske-pravo-shho-ne-tak-z-regulyuvannyam-u-czyfrovomu-seredovyshhi/ (дата звернення: 08.05.2025).

108. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC (Text with EEA relevance.). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng (date of access: 08.05.2025).

109. Kārkliņš J., Mantrov V. The Place of Contract for Digital Thing in Latvian Contract Law Within the Context of the Consumer Sale Directives 2019. *Journal of the University of Latvia. Law.* 2021. Vol. 14. P. 68-79. URL: https://doi.org/10.22364/jull.14.04 (date of access: 08.05.2025).

110. Metzger A. Data as Counter-Performance: What Rights and Duties do Parties Have? Jipitec. 2017. № 1. P. 2-8. URL: https://www.jipitec.eu/jipitec/article/view/187/182 (date of access: 08.05.2025).

111. Стахира Г.М., Баран А.В. Передача персональних даних як спосіб відплатності у договорах постачання цифрового контенту. *Publishing House «Baltija Publishing»*. 2021. С. 362-377. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-007-0-20 (дата звернення: 08.05.2025).

112. Summary of the Opinion on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content. *European Data Protection Supervisor*. 14.03.2017. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2017.200.01.0010.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2017%3A200%3ATOC (date of access: 08.05.2025).

113. Пожоджук Р.В. До питання про поняття та ознаки споживчих відносин. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2022. № 2. С. 47-51. URL: https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1015 (дата звернення: 08.05.2025).

114. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 08.05.2025).

115. Рішення Конституційного Суду України від 11.07.2013 № 7-рп/2013 у справі за конституційним зверненням громадянина Козлова Дмитра Олександровича щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-13#Text (дата звернення: 08.05.2025).

116. Банасевич І.І. Поняття та сутність правовідносин за участю споживачів. *Юридичний бюлетень.* 2018. № 7 Ч. 1. С. 177-182. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/28.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

117. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII: станом на 24 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text (дата звернення: 08.05.2025).

118. Інформація про інституційну структуру захисту прав споживачів. *Міністерство економіки України.* URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail/ab130f48-c2db-43d4-bb68-2f63ae8efd39?lang=uk-UA&id=0183ecfd-d960-42e2-b9d4-c1b48fa470c8&title=Posibnik-guide-rebuildingUkraineWithThePrivateSector- (дата звернення: 08.05.2025).

119. Яновицька Г.Б. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів в Україні: дис. ... д-ра юр. наук.: 081 - Право. Львів: ЛНУ. 2021. 439 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/DYSERTATSIYA-.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

120. Булавіна С. Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часопис.* 2017. № 1. С. 27-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2017_1_6 (дата звернення: 08.05.2025).

121. Мартинюк Ю. В. Захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях: дис. ... д-ра філос.: 081 - Право. Тернопіль: ЗУНУ. 2023. 264 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49127 (дата звернення: 08.05.2025).

122. Розізнана І. В. Загальна характеристика порушення договірних зобов'язань та його наслідки в цивільному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2014. № 2. С. 73-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_2_17 (дата звернення: 08.05.2025).

123. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. 494 с.

124. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).

125. Менів Л.Д. До питання захисту прав споживачів про придбання продукції у суб'єкта електронної комерції. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 4. С. 185-187. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/42 (дата звернення: 08.05.2025).